

ХРЕСЧЕН САССИ

ЮН КУН

2014,
аван, 3

68 (2480) ¹
Хакё ирёлё
Эрнере икё хут тухать

1991 сулхи ака уйахён 21-мёшёнче тухма тытәннә

Пелү кунё – чи ыра та хавасла уяв. Пирвайхи хут школ е пёр-пёр вёренү заведенийён алакне усаканшан пушшех те.

Кәсал Чаваш Енри 486 шулта 124,2 пин ача парта хушшине ларчө. Җак йышран 170-шө вәрса пула Украинәран куҗса килнисем. Җөнө вёренү сүлө яшсемпе хёрсемшён те хавхалану кўрекен,

асра юлмалли пулам. Республикара 1 пин ытла вёренү заведенийё ёслө. Вёсенче вара 351 пин ача-пачапа җамрак пелү илө.

Сән үкерчөкре: Республика Пусләхө Михаил Игнатъев И.Н.Ульянов ячёллө патшаләх университетчөн студентчөсемпе пөрле.

ХАРУШСАРЛАХ УЙАХЛАХӨ

Вутпа шыва шанма җук

Канфет сине чух та ан ман

Шухашлатан та теленетөн: мөне кәна пула сын пурнаҗран уйралмасть-ши? Виҗесёр эрех ёснөрен, наркотиксемпе айкашнәран, җул синче тата шыва көнө чухне асарханулаҗ синчен маннәран, пөлсе тарсах йөркенө пәханманран тухна пушарта тата ытти те. Инкек салтавөсене тишкерсөсөн сын хайёншён хай ташман пулса тухать. Җынна хайне упрама мөнле вёрентмелле-ха? Калани, аплантарни, асархаттарни пёр халхаран керет те тепринчен тухать. Ытла та харушә инкек хыҗсан кәна чавса җыртма хәтланать. Пушар хуралён ёсченөсем ыйтнине йүнө хака кура халәх ытларах туянакан канфет хучөсем синче асархаттару сәмахөсем җырсан, завод хёртсе кәларакан кирпөчөсем синче те җакнашкәл тусан җыннан, тен, хайне упрас туртәмө вәранө? Эрне кун Правительство җуртөнче иртнө брифинга пуҗтарәннә журналистсене республикара җрезвычайлә лару-тәру енөле ёслөкен ертүҗөсем АККонд кондитер фабрики кәларна канфетсемпе, Муркаш кирпөчөпе ытахальтен паллаштармарөс. Вөсем кәларакан продукция алла тытсан сын инкекрен хүтөленесси синчен ан мантәр. Төслөхрен, сөтел хушшинче тортпа сайланнә чухне те аса илтөр. Унан курупки синче те сәваләна асархаттарусем пулөс. Халәхла куҗа-куҗан тел пулнине пөрлөх төрлө чөр тавар кәларакан предприятисемпе тачә җыхәнса җакнашкәл профи-

лактика майөсене те шута хураҗсө инкек-синкекрен хүтөленме пулашакансем.

Ватәсемпе ачасем җунаҗсө

Пёр өнчен хакласан, вөсен ёсө усса кайнине паләртмалла. Җурла уйахён 29-мөшөнчи кәтартусемпе республикара вут-сулам пөлтөрхинчен сахалрах алхаснә. Иртнө сул 706 пушар тухна, кәсал – 673. Анча җулталәк пусланнәранпа пушарта 59 сынна сухатнә. Пөлтөр ку тапхәрта 53 сын пурнаҗран уйралнә. Аманнисен йышө те үснө. Җапах та инкекре иртнө сулхинчен ытларах җынна җәлнә (317, пөлтөр – 272). Пулрәха та ытларах сыхласа хәварнә.

Сын пурнаҗсө, паллах, уҗа-тенкөпе виҗөймөн. Җулталәк пусланнәранпа Шупашкарта – 9, Канаш районөненчө – 6, Җөнө Шупашкарта – 5, Хөрлө Җутайра – 4, Патәрпелле Вәрнар районөсенчө – 3-шер, Элөкпе Тәвай районөсенчө 2-шер сын пурнаҗсө татәлнә. Хайсене хисөплеме пөлменрен.

Пурнаҗран уйралса кайнисенчен җурине яхан (42,4 процент) ура пулман. Җсөрле пирус мәкарлантарнәран 33 сын җут төнчөпе сыв пуллашнә. 16 сын электрорхатөрпе төрөс, пөлсе уса курман. 5 сын кәмака хутнә чухне харушсарләх йөркине пәханман. Пёр сын юри чөртөсе янә вут-суламран тухайман.

Камсен пурнаҗсө вәхәтсәр татәлөтә-ха пушарта? Ытларах – ватәсен. Җулталәк пусланнәранпа 24 пенсионер җуннә. 4 инвалидан, 5 ачан, ёсөлене 7 җыннан, килсөр-җуртсәр 2 җыннан пурнаҗсө кёлленнө. Ёслөсе җөмьене тәрантарнә 10

сынна та текех пурнаҗса тавәрас җук. Пушарта вилнө тепөр 7 сын мөн ёсөпе пурәнни паллә мар.

Җылаҗсәр чунсене – ачасене – уприманни пушшех кулянтарать. Нарәс уйахён 6-мөшөнче Патәрпел районөнчи Турхан тәрәхөнчи Хурама Тәвар ялөненчө 2010 тата 2011 сулсенчө җуралнә хөр ачасем вут-суламран тухайман.

Җак уйах вөҗөнчө Канаш районөнчи Шәхасанта нумай ачаллә җөмьө җунса кайнә. 25-ри хөрарәмпа иккөри хөр ача, тәватә тата пилөк җулсенчи арсын ачасем лөш төнчөне асаннә.

Республикари пушар хуралён ёсченөсем паләртнә тәрәх – вут-суламән ытларах пайө шәпах нарәс уйахне лекнө. Танлаштару телөнтерет: Олимпиада иртнө тапхәрта җуннә төслөхсем питех те нумай пулнә.

Җулталәк пусланнәранпа республикара 5 ачан пурнаҗсө татәлнә төрөмөр. Җаканшан аслисем айәплә. Җүлөрөх илсө кәтартнә пөрремөш төслөхре сулам электривөпә ашәтмалли хатөр юсавсәртан тухнә. Иккөмөш җөмьөре те электривөсө хатөрне төрөс ёсөлтөтерме пөлмен.

Җак салтавапа кәҗалхи 8 уйахра 180 пушар алхаснә. Юрать, ку кәтарту пөлтөрхинчен пөчөкрөх. Кәмака тунә е ача хутнә чухне харушсарләх пәханманран 132, пирус туртнә чухне асарханусәр пулнәран 113, ачасен айәпөпе 30, транспорт юсавсәррипе 40, юри чөртөсе янәран 80 пушар тухнә.

5-мөш стр. ➔

КУН ЙӨРКИНЧӨ

«Паха шыв хуларә пурәнакансене те, ялтисене те кирлө»

Иртнө эрнере Шупашкарта Раҗсөей водоканалөсен җичөмөш конференцийө ёсөлөрө. Чәваш Ене ик җөр ытла эксперт, РФ Патшаләх Думин, Строительство тата җурт-йөрпе коммуналлә хуҗаләх, Экономика аталанәвөн, Җут җанталәк министривөсен, федерацин җут җанталәкпа уса курас тытәмри тариф тата надзор җуҗбисен предствителөсем килсө җитрөс.

Конференцие хутшәнакансем республикари шыв хуҗаләхөн объекчөсене җитсө курнә, «Водоканал» АУО, «Биологи мелөпе тасатакан сооруженисем» ПУП, Шупашкарти пәрәх завоҷөн ёсө-хөлөпе паллашнә.

РФ строительство тата җурт-йөрпе коммуналлә хуҗаләх министрөн җөмө Андрей Чибис 2020 сул төлне Раҗсөейре пурәнакансен 90 процентне таса шыва тивөҗөстөрмеллине каланә. Җак ырләхпа халө 60 процент сөс уса курачө. Җөр-шывра шыв тата канализаци хуҗаләхне җөнөтме паләртнә.

Андрей Чибис төп хуларә «Садовый» тата «Радужный» микрорайонсене җитсө курнә. Кунти хваттерсене пахаланә май җынсемпе курса каласнә, вөсен шухәшкәмәлне пөлнө. Андрей Владимирович Б.Хмельницкий урамөнчи кивө җуртсенчө пурәнакансемпе курнәснә. Малашне җакнашкәл җуртсем сине ятарлә хәма җакассине пөлтернө. Унта җуртран хәсан куҗарассине тата җөнө адреса паләртөс.

Конференцие пөтөмлетме Чәваш Республикин Пусләхө Михаил Игнатъев хутшәннә. Вәл Раҗсөей шайөпе иртекен мероприятия йөркөлүҗисене тав тунә, халәха шыва тивөҗөстерөсө влаҗ органөсен ёсө-хөлөнчө төп вырән йышәннине паләртнә.

– Паха шыв хуларә пурәнакансене те, ялтисене те кирлө, – төнө вәл. – Халәхән 40 процентөнчен кая мар ялта пурәнәтә. Шыв хакө те унпа уса куракансемшөн вырәнлә пултәр, – төнө республика ертүҗи. – Форумра җакан синчен чылай каласрәмәр. Җавәнпа та усаллә каласу пулчө.

Каярахпа Чәваш Ен Пусләхө М.Игнатъев тата РФ строительство тата җурт-йөрпе коммуналлә хуҗаләх министрөн җөмө Андрей Чибис республикари граждәнсене кивө җурт-йөртөн куҗарассине җыхәннә ыйтусемпе канашлу ирттернө. Михаил Васильевич җак төллөве пурнаҗсөлама төрлө җәл куҗран 5 млрд төнкө уйәрнине паләртнә. Республикари 13 пин ытла сын (пилөк пин җөмьө) пилөк сул хушшинчө хәтлә хваттерсөненчө пурәнма тытәнө.

Андрей Чибис сынсене кивө җуртсенчен хәтлә хваттерсене куҗарнине паләртнә, җитменлөхсене те пөлтернө. Вәл җавән пекех пурәнмалли җурт-йөр фондне төпрөн юсассине тата граждәнсене авари харушләхө кәларса тәратакан җуртсенчен куҗарас төлөшөпе тунә ёсө-хөлө пысәк хак панә.

Валентина МАКСИМОВА.

ЁҢСИ

Уй-хирте ёҗ вёрет

Ңанталӑкӑн кашни ыра саманчӑпе усӑ курма тӑрӑшаҗҗӑ Патӑрьелсем. Ял хуҗалӑх предприятийӑсемпе фермер хуҗалӑхӑсем вырма ёҗҗӑсене малалла тӑсаҗҗӑ, җавӑн пекех выльӑх апачӑ те, кӑрхи культураҗсене акма җӑр хатӑрлеҗҗӑ. Хӑшӑ-пӑри вырмана вӑҗленӑ май пахча җимӑҗ, җӑр улми уйӑсене куҗма та ёлкӑрнӑ.

Ңурла уйӑхӑн 29-мӑшӑ тӑлне районти хуҗалӑхсем пӑрҗа йышши тата пӑрчӑллӑ культураҗсене 16919 гектар җинчен (пӑтӑмӑшле лаптӑкӑн 92 процентӑ) пухса кӑртнӑ. 39664 тонна тӑш тыра җапса илнӑ. Вӑтам тухӑҗ районӑе – гектартан 23,4 центнер. Хӑш-пӑр хуҗалӑхсенче 30 центнертан та ытларах. Сӑмахран, «Исток» агрофирма – 34,7, «Батыревский» пӑрлешӑре – 30,4 центнер. Е.Мартышкинпа Ф.Чабатов фермерсем те уйрӑлса тӑраҗҗӑ. Пӑри – гектартан 34,3, тепри 32,0 центнер тыр-пул пухса илнӑ.

«Батыревский» пӑрлешӑре «Крас-

ное знамя» хуҗалӑх тата И.Куликов фермер вырма ёҗҗӑсене вӑҗлесе җӑр улми кӑларма тытӑннӑ. «Иккӑмӑш җӑкӑра» кӑҗал районӑе 1808 гектар җинчен пухса илмелле. «Красное знамя» хуҗалӑхра вӑл 230 гектар йышӑнать. Тухӑҗа ӑҗстерес тӑллевпе кунта вӑрлӑха җӑнетнӑ. Районти «Малалла» хуҗалӑхран тымар җимӑҗҗӑн «рябинушка», Тутарстанран «невский» супер элита сорчӑсене илсе килнӑ. Вӑсемсӑр пуҗне «жуковский», «удача», «розаро» сортсене лартнӑ.

– Ир пулакан «жуковский» сорт 15 гектар йышӑнатчӑ, җак шутран вуннӑшне кӑларса сутрамӑр. Вӑл гектартан 180 центнер тухрӑ. Ӑна Самартан, Саратовран килсе илчӑҗ. Пушаннӑ анасем җине – тен, чылайӑшӑ ёненмӑҗҗӑ те пулӑ – җумӑр пӑр тумлам ӑкменнине шута илсен тухӑҗ аван теес килет. Технологии пӑхӑнни усӑ кӑретех, – тет В. Красников тӑп агроном.

Паллах, ёҗ ӑҗсӑмӑ җанталӑкран килет. Уяр тӑрсан яваплӑ җак ёҗсе виҗӑ эрнере вӑҗлеме палӑртать аҗаннӑ хуҗалӑх.

Районти хуҗалӑхсем хӑле валли 3700 тонна утӑ, 16540 тонна сенаж, 1570 тонна силос хатӑрленӑ.

Кӑрхисене те вӑхӑтра акса хӑварма тӑрӑшаҗҗӑ. Аҗаннӑ вӑхӑт тӑлне «Исток» – 183, «Малалла» – 150, «Тойсинская» – 150, «Дуслык» хуҗалӑхсем 140 гектар пӑрчӑллӑ культураҗсем акса хӑварнӑ. Ку тӑлӑшпе Н.Федоров, И.Чемеров фермерсем пуҗарулла пулни палӑрарь.

Ңурла уйӑхӑн 28-мӑшӑ тӑлне республикари хуҗалӑхсем пӑрҗа йышши тата пӑрчӑллӑ культураҗсене 210 727 гектар җинчен җапса тӑшӑленӑ. Вӑтам тухӑҗ – гектартан 21,8 центнер. Пӑтӑмӑшле 10514 тонна җӑр улми пухса кӑртнӑ. Унӑн тухӑҗӑ – 180,7 центнер.

Ольга ПАВЛОВА.

ЫЙТУ-ХУРАВ

Трактор заводне пулӑшма

Республика Пуҗлӑхӑ Михаил Игнатӑев кӑҗалхи утӑ уйӑхӑнче Раҗҗей Президентӑе Владимир Путинпа тӑл пулса "Трактор завочӑсем" концерна пулӑшмалли майсене сӑтсе явни җинчен хаҗатсем җырчӑҗ. Мӑнле йышӑнусем тунӑ-ши?

Ыйтӑва Чӑваш Ен Пуҗлӑхӑн пресс-секретарӑ Михаил Ванҗацкий хуравларь:

– Михаил Игнатӑев Раҗҗей Президентне "Трактор завочӑсем" концерн 2014-2015 җулсенче җӑнӑ йышши техникана (тракторсем, экскаваторсем, погрузчиксем, ишекен вездеходсем тата ытте) серипе кӑларма тытӑнасси җинчен каласа панӑ. Анчах җакна пурнӑҗа кӑртме унччен илнӑ кредитсене тавӑрса парассипе җыхӑннӑ чӑрмавсем чарса тӑраҗҗӑ. 47 млрд җинчен сӑмах пырарь кунта. Республика Пуҗлӑхӑ "Внешэкономбанк" ертӑҗисем пирӑн ыйтӑва ӑнланса уйрӑм меслетсемпе усӑ курма сӑннӑ тата ку ыйтӑва татса пама Владимир Путина витӑм кӑме ыйтнӑ.

Президент хушнине пирӑн сӑнӑсене РФ промшленноҗла суту-илӑ министрствинче пӑхса тухса ырланӑ. Авӑн уйӑхӑнче Внешэкономбанкӑн Сӑнав Канашне пухса сӑтсе явӑҗ.

Аслӑ җӑнтерӑ: 70 җул

Чӑн-чӑн паттӑрсем

Таван җӑр-шывӑн Аслӑ вӑрҗи вӑхӑтӑнче паттӑрлӑх вун-вун Совет пилочӑ Алексей Маресьев пекех кӑтартнӑ. Ңапах унӑн ятне чи малтан аса илсеҗҗӑ. Вӑрҗара урине җухатнӑ летчикпа, каярахпа җӑнӑрен строя тӑнӑскерпе, темисе ӑру хавхаланнӑ. Анчах Маресьевсӑр пуҗне Хӑрлӑ җар ретӑнче урасӑр-алӑсӑр, куҗсӑр пилотсем пулнине сахалӑшӑ пӑлет. Тӑрӑссипе «Повесть о настоящем человеке» кӑнекене 30 җул маларах та җырма пултарнӑ.

Борис Полевой җак повеҗе кун җути кӑтартман пулсан протезлӑ офицер пирки никам та пӑлместчӑ. Вӑрҗара вара чылай салтакпа офицер ал-урине җухатнӑ, җапах хӑйсен ёҗне пӑрахман. Сӑмахран, Константин Попов җар историкӑ сулахай алӑ лапине җухатнӑ пулсан та ротӑна ертсе пынӑ. Ңара техникапа – танкпа, самолетпа – пуянлатсан җар җыннирен ытларах ыйтма пулсан. Ңапах ун чухне те сусӑрсем җар ретӑнче тӑнӑ. Тинӑс кадет корпусне пӑтернӑ Александр Прокофьев-Северский ӑрури җар җынни пулнӑ. 1914 җулта җарпа тинӑс флочӑ җумӑнче авиаци ушкӑнӑсем (тинӑс разведки валли) йӑркеленнӑ. Ңамрӑк офицер чи малтан авиатора җыраннӑ. 1915 җулхи җулпа унӑн аэропланӑнче бомба сирпӑннӑ – самолет арканнӑ, летчик йывӑр аманнӑ, җылтӑм урине җухатнӑ. Протезпа җӑреме хӑнӑхнӑ май вӑл гидросамолет валли йӑлтӑр тытӑмӑ җухӑшласа кӑларнӑ. Ңакӑ вӑрӑс авиацийӑ валли хӑлле кирлӑ пулнӑ. Иккӑмӑш Микулай патша хушӑвӑе Александр строя җӑнӑрен тӑма пултарнӑ. Вӑл 1917 җулччен җапӑҗнӑ, җывлӑшри 57 җапӑҗура пулнӑ. Революци хыҗҗӑн урасӑр пилот Американа тухса кайнӑ. Кунта вӑл хӑйӑн авиаконструктор бюроне йӑркеленӑ.

Юрий Гильшер 1916 җулта самолет ӑкнӑ май йывӑр аманнӑ. Ури җӑрес хӑрушлӑх пуртан тухтӑрсем сулахайне татнӑ. Ңапах вӑл истребительсен отрядне таврӑнма вӑй-хал җитернӑ, часах ӑна ертсе пыма пулсан. Летчик 1917 җулта җывлӑшри җапӑҗура вилнӑ. Шел, вӑрӑс җыравӑсен хушшинче ун чухне җак вӑҗҗӑҗӑсен кун-җулне җутатанан пулман.

Тундра тӑрӑх ултӑ талӑк

Алексей Маресьев пек паттӑр җынсем пуррине Борис Полевой пӑлнӑ-ши? Ахӑртнех пӑлнӑ пулас. Мӑншӑн тесен вӑл җӑр-шыври тӑп хаҗатӑн җар корреспондентӑ пулнӑ май вӑрттӑн информаци тӑлӑшпе те җул-йӑр тупнӑ. Унсӑр пуҗне унӑн геройӑ пек пилотсем кашни фронтах пулнӑ.

Алексей Маресьевччен җур җул маларах Ңурҗӑр Фролоен җоспиталӑнче тухтӑрсем Захар Сорокин летчикӑн урине җӑлма тӑрӑшнӑ. 1941 җулхи юла уйӑхӑн 25-мӑшӑнче Сорокин тӑшман самолетне

хӑйӑннипе тӑрӑнтарнӑ май тундрана ӑкнӑ. Пилот ултӑ талӑк хушши юр җийӑн 70 җухрӑм шунӑ, урине тӑм тивнӑ. Ңавна май вӑл икӑ ура лаппине җухатнӑ. Протезпа җӑреме хӑнӑхсан хӑйӑн полкне таврӑннӑ, тӑшман самолечӑсене вут-сулӑмпа сунтарнӑ. Тинӑс караванӑсене җыхланӑшӑн ӑна 1943 җулта Британи империйӑн орденӑе җысланӑ.

Кӑнтӑр фронтӑнче Григорий Кузьмин майор тӑшманпа җапӑҗнӑ. 1941 җулта вӑл, тӑпере патрульте тӑраканскер, Брянск тӑрӑхӑнче җывлӑшра нимӑҗ самолечӑсене асӑрханӑ. Иккӑшне аркатнӑ хыҗҗӑн хӑйӑн те анма тивнӑ. Аманнӑ летчика хресченсем килне илсе кайнӑ, сиплеме тытӑннӑ. Анчах ун җинчен тӑшмансем илтнӑ. Вӑл тыткӑнри лагертен тарнӑ хыҗҗӑн пӑр уйӑх партизан отрядӑнче җапӑҗнӑ. Госпитале лексен җеҗ Кузьмин тӑм тивнӑ урапа җӑренине пӑлнӑ, иккӑшне те татнӑ. Протезпа җӑреме хӑнӑхнӑ, җӑнӑрен строя тӑнӑ. Вӑл самолетӑн җӑнӑ модельне алла илнӑ. 1943 җулта ака уйӑхӑнче, Маресьевччен таватӑ уйӑх маларах, Ылтӑн Ңӑлтӑра тивӑҗнӑ. «Совет Союзӑн Геройӑ» ятпа нумаях җӑреймен, летчик җурла уйӑхӑнче пуҗне хунӑ.

Гиннесс рекорчӑсен кӑнекине кӑнӑ

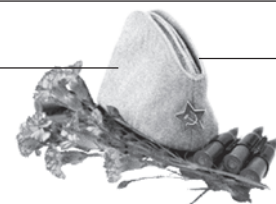
Хӑрлӑ җар ретӑнче пӑр алӑсӑр е икӑ урасӑр җапӑҗакан вунӑ ытла пилот пулнӑ: Александр Грисенко, Иван Любимов, Илья Маликов, Леонид Белоусов тата ытте.

Иккӑмӑш тӑнче вӑрҗинче алӑсӑр пилот иккӑн пулнӑ: Виктор Петерманн нимӑҗ тата Иван Леонов вӑрӑс. 1943 җулта аэросӑн ӑкерчӑк тунӑ чухне Леонов самолетне Орел хули таврашӑнче тӑшмансем персе антарнӑ. Пилот йывӑр аманнӑ, хулпуҗҗин җыппине җаркатнӑ. Ун чухне вӑл 20 җулта җеҗ пулнӑ. Тухтӑрсем унӑн пурнӑҗне җӑлса хӑварнӑ, анчах хул калакӑ тӑлӑнчен аллине татма тивнӑ. Суран тӑрленсен Леонов җывлӑшри җар командующийӑнчен Михаил Громовран җарта юлма ирӑк ыйтнӑ. Штаб ёҗҗӑнче вӑй хунӑ май вӑл дюралюминирен ятарлӑ протез ӑҗаланнӑ. Алӑсӑр пилота малтанах почта турттарма шаннӑ, каярахпа җар тивӑҗґсене пурнӑҗлама явӑҗтарнӑ. Иван Леонов вӑрҗӑ пӑтиччене җапӑҗнӑ. 1995 җулта ӑна Борис Ельцин указӑе «Раҗҗей Геройӑ» ята панӑ. Анчах Леонов җур ёмӑр хушши Совет Союзӑн Геройӑ пулни палӑрнӑ. Ылтӑн Ңӑлтӑра вӑл вӑрҗӑ вӑхӑтӑнчех тивӑҗнӑ иккен. Госпиталь ёҗҗӑнӑсен айӑпӑе документа летчика ун чухне вилнӑ тесе палӑртнӑ. Ңавна май награда на архива каялла янӑ. Ңирӑпӑлӑхӑн Леонов ятне Гиннесс рекорчӑсен кӑнекине кӑртнӑ.

Летчик куҗне кӑларса илнӑ

Паллах, самолет штурвалне алӑсӑр тытса пыма җӑмӑл мар. Куҗсӑр җын пирки вара җухӑшлама та кирлӑ мар. Анчах ун пек тӑслӑх те пулнӑ.

Евгений Азаров кадр офицерӑ авиаци-

ре вӑрҗӑн малтанхи кунӑнчене җапӑҗнӑ. 1943 җулта йывӑр аманнӑ хыҗҗӑн унӑн куҗ җивӑчлӑхӑ чакнӑ. Ңавна май тухтӑрсем ӑна тыла яма җухӑш тытнӑ. Вӑсене улталаса Азаров җар ретне тӑма юрӑхли җинчен документ тутарнӑ. Ку вӑхӑтра Евгений эскадриль командирӑ шутланнӑ. Ӑна җапӑҗура җул кӑтартанан җын пулӑшса пынӑ. Тӑшман самолетне асӑрхасанах вӑл Азаров истребительне тӑллетернӑ, унтан ӑна туртса илнӑ, командира хӑтӑленӑ. Вӑрҗӑ вӑҗслениччен җак майпа Азаров тӑшманӑн 15 самолетне сирпӑтнӑ, Совет Союзӑн Геройӑ пулса тӑнӑ.

Иван Драченко кӑҗӑн лейтенант вара куҗне кӑларса илнӑшӑн тӑшман таварма җухӑш тытнӑ. 1943 җулхи җулпа унӑн Ил-2 самолетне персе антарнӑ. Тӑнне җухатнӑ летчик тыткӑна лекнӑ. Ӑна асаплантарнӑ май тӑшмансем куҗне кӑларса илнӑ, унтан лагере янӑ. Ңул җинче Драченко тарнӑ, хамӑр салтаксем патне җитнӑ. Сурана сипленӑ хыҗҗӑн вӑл каллех штурвал умне ларнӑ. 150 вӑҗҗӑ тунӑ, нимӑҗсене ытлашшипех таварнӑ.

КӑСКЕН

Летчик-инвалидсем Хӑрлӑ җар ретӑнче җеҗ пулман. Сӑмахран, Британири җывлӑш җар вӑйӑсен паттӑрӑ Дуглас Роберт Стюарт Бадер полковник 30-мӑш җулсенчех авиакатастрофа ра икӑ урине җухатнӑ. Вӑл нимӑҗсене 26 самолетне персе антарнӑ. 1941 җулта Бадер истребительне аркатнӑ, хӑй тыткӑна лекнӑ. Вӑрҗӑ вӑҗслениччене вӑл унта пулнӑ.

Сабура Сакаи Япони җӑр-шывӑн наци геройӑ шутланарь. Вӑл Американ 64 самолетне персе антарнӑ. Хӑрӑ пӑр җапӑҗура Сакаи җылтӑм куҗсӑр юлнӑ, пуля пуҗ мими-не те тивнӑ. Снаряд ванчӑкӑ вара җылтӑм куҗне амантнӑ. Вӑл пин җухрӑм ытла вӑҗнӑ хыҗҗӑн аэродрома йӑркеллех анса ларнӑ. Сипленнӑ май каллех җапӑҗӑва кӑнӑ. Капитуляци хыҗҗӑн Сакаи буддизм тӑнне йышӑннӑ, җӑр җинчи пӑр җӑрӑ чунта вӑлперместӑп тесе сӑмах панӑ.

Германири неонацистсем Ганс-Ульрих Рудель бомбардировщикпа маӑнаҗланаҗҗӑ. Одер патӑнчи җапӑҗура зенит снарядӑ лекнӑрен унӑн ури татӑлса ӑкнӑ. Ңапах та летчик вӑҗме пӑрахман.

Кирилл Ашотов статийне Валентина ПЕТРОВА куҗарнӑ.

Курни-илтни

Тёттём мар – сутӑ та ыра

Телейлисем

Хӗлле ку ялтан аслӑ сул сине йӗлтӗр сырмасӑр тухаймастӑн. Сакӑр класс пӗтернӗ Аринӑн Сӗнтӗрвӑрри районӗнчи Шӗнерпуш школне кӑсал та яланхиллех сарлака йӗлтӗрпе ҫитме тивет. Ҫакӑ хӗре кулянтармасть. "Пит маттур. Каланине илтет, нихӑсан та кӗренмест. Ыттисене асӑрхаттарнӑ чухне Аринӑна тӗслӗх ырӑнне илсе кӑтаратӑп", – тет Шӗнерпуш школӗнче физкультура урокӗсене ертсе пыракан Николай Алексеевич Васильев. Вӑл – Раҫсей Федерацийӗн тава тивӗслӗ тренерӗ, хӑвӑрт утассипе Олимп ҫӗнтерӗҫи пулнӑ Елена Николаевна спортра пӗрремӗш утӑмсем тума пулӑшнӑ. Ачасене витӗр курать.

Арина пурӑнакан ял хӑйне евӗрлӗ. Кашни ял ҫинченеҫ ҫакна калама пулать тесен йӑнӑшатӑр. Уйрӑмлӑхӗ пысӑк. Ҫӗрпӗ районӗнчи Аслӑ Кӑршкара хӑй вӑхӑтӗнче сын та юлман темелле. Кун пек чухне шӑпа сут ҫанталӑк аллинче. Вӑл йывӑҫсене чун панӑ. Кашласа ӗҫнӗ лешсем, ыр ҫынсене кӗтнӗ. Нумай-и, сахал-и вӑхӑт иртнӗ – сут ҫанталӑк туйса, ӑнланса, таса пурнӑҫпа пурӑнма ӑнтӑлакансен куҫӗ тӗлне лекнӗ сак ыраҫнӑ. Хӑтлӑх ҫукран ял пӗтет, ҫамрӑксене пурӑнма услови кирлӗ тенине аҫта кӑна илтместӗн паян. Аслӑ Кӑршкара тата ун ҫывӑхӗнче тӗплӗннӗ ҫынсем яка сул, сут ҫанталӑк газӗ, школ, ача сачӗ тата ытти тем те пӗр ҫуккишӗн пач та пӑшӑрханмаҫҫӗ. Вӑл кирлӗ те ку кирлӗ тесе аллисене пӗҫсе ҫапса кӑшкӑрашмаҫҫӗ. "Эпир чи телейлӗ ҫынсем", – тесӗҫ.

Пирӗнтен чылайӑшӗшӗн вӗсем – тӗлӗнтермӗшсем. Ҫывӑри ял ҫыннисем те вӗсене тӗрлӗрен йышӑнаҫҫӗ. Халӗ, тен, хӑнӑхнӑ пулӗ, анчах малтанхи тапхӑрта тем калакан та тупӑннӑ. Ара, хулари хӑтлӑха пӑрахса тӗттӗм кӗтесре телей тупакана паянхи пурнӑҫра ӑнланакан сахал.

Пирӗншӗн вӑрман варри тӗттӗм кӗтес, вӗсемшӗн вара сутӑ та ыра. Шухӑшлавӗпе, тӗнче курӑмӗпе сак ҫынсем, тен, пирӗнтен те ӗслӑрах. Пурнӑҫри тӗрлӗ юхӑма тӗпе хурса пурӑнаҫҫӗ, анчах тӗллӗвӗ пӗрешкел – сут ҫанталӑкпа килӗштерсе ӗмӗр ӗмӗрлесси.

Петӗр

Петӗр (хушаматне асанмарӗ) хуларӑ ситӗннӗ, "Звездамие кӗдҫи России" юхӑма кӑмӑллан-

Радомир

сенчен пӗри. Урахлах вӗсене "анастасиевецсем" тесӗҫ. Петӗрпе пӗр шухӑшлисем йӑх хуҫалӑхӗ (родовое поместье) йӗркелес тӗллӗвлӗ. Телейлӗ пулма пӗр гектар ҫӗр пама ыйтаҫҫӗ. Таса чунпа ситӗнтернӗ пахча ҫимӗҫӗ хӑйсене сиплесе ӗненеҫҫӗ. Пурӑнӑҫемӗн ҫав ҫӗр ҫинчех вӑрман ешерӗ, кӗлӗ чавӑнӗ, ҫӑл та пулӗ. Аҫта мӗн ӗстерессе, пулассине сут ҫанталӑк саккунне пӑхӑнса палӑртӗҫ. Йӑх хуҫалӑхӗнче ачисемпе мӑнукӗсене сывӑ та таса пурнӑҫпа пурӑнтарасшӑн. Сут ҫанталӑк хӑтлӑхӗнчен, ҫӗр ҫимӗҫӗнчен пахи, хакли ҫук вӗсемшӗн. Чун ҫывӑхне усал шухӑш ямаҫҫӗ, яланах ыра кӑмӑл хуҫалантар тесӗҫ. Ҫавӑнпа 5-6 ҫемӗллӗ Аслӑ Кӑршкара усал сӑмахпа ятласакана, чӗлӗм мӑкӑрлантаракана, ӗҫӗр-пӗҫӗре кураймастӑн. Пуянлӑхшӑн сунмаҫҫӗ.

Петӗр ҫемӗйпе хуларӑ пурӑннӑ. Хваттер хӑйсене пулнӑ. Кил хуҫи инженер-программистра тӑрӑшнӑ, мӑшӑрӗ – ача садӗнче. 2004 султа ҫӗр туянса пӗчӗк сурт лартма тытӑннӑ. Икӗ султан унта пурӑнма куҫнӑ. Хӑйӗн ӗҫне арҫын тӗрех пӑрахман, пулӑшма ыйтсан хулана тухса ҫӗренӗ. Халӗ сайра тухать. Машина та кирлӗ мар, тутӑхса кӑна ларать темелле.

Ҫулла ҫӗр тӑрантарать. Ку юхӑмрисем какай та ҫимеҫҫӗ. Организм хӑй ыйтманнине палартать Петӗр. Ҫемӗре пӗчӗк ача ӗсет, ҫавна валли кӑна хушӑран ҫамарта, сӗт-турӑх туянаҫҫӗ. Ытти

ҫемӗсенче те пӗчӗк ачасем пур. Шула ҫӗрекени хальлӗхе пӗр Арина ҫеҫ. Пӗчӗккисен пултару-лӑхне аталантарма, пӗрле пухӑнса уявсем ирттерме асаннӑ юхӑмри ҫынсем пӗр пӗчӗк ҫурта типтерленӗ. Унтах хӑнасене йышӑнаҫҫӗ. Аслӑ Ҫӗнтерӗҫ 68 сул тултарнине паллӑ туса урам икӗ енепе 68 кедр тӗмӗ лартса аллея йӗркеленӗ. Ҫӗллӗ йывӑҫсем хушшине пытанӑҫкерсене тӗрех асӑрхаймӑн та. Кун пек хӗтӗре аван ситӗнеҫҫӗ иккен. Кӑшт пысӑклансан таврари йывӑҫсене сайралаҫҫӗ.

Вӗсемшӗн кашни йывӑҫ-курӑк ҫывӑх, мӗншӗн тесен вӑл – Турӑ парни, чӗрӗ чун. Сут ҫанталӑкӑн кашни тапхӑрне ырапа кӗтсе илеҫҫӗ. Хӗлле юр пилӗк таран тултарни япӑх-и вара? Сукмака йӗлтӗрпе чупса хытарма пулать. Ҫак вӑхӑтра чун ылять, канать. Хуларӑ хӑвна ҫакӑн пек телейлӗ туйтӑн-ши?

Петӗре килӗшет кунта. Паллах, пур енепе те паянхи пурнӑҫран пӑрӑнма май килмест. Интернет арҫыншӑн ют мар, ун урлӑ мӗн пур хыпар-хӑнара пӗлсе тӑрат.

Хӑйӗн пек шухӑшлисене ытларах курашӑн, тупасшӑн "анастасиевецсем". Анчах телейлӗ пулма ҫӑмӑл мар. Хула ҫыннин малтан ҫӗр илмелле, сурт лартмалла. Ҫак тапхӑрта хуларӑн яла, ялтан хулана каллӗ-маллӗ хутлама ҫӑтӑмлӑх ситермелле. Йӑх хуҫалӑхне яланах ырапа, таса чунпа ура яраса пусмалла, тарӑхмалла мар. Чӑннипех йывӑр ӗҫ. Ҫавах та

Петӗр

йӑх хуҫалӑхӗ йӗркелекенсем хӑйсене ҫинчен пӗлтӗрес тӗллӗлепе мероприятисем ирттереҫҫӗ. Хӑйсене ыйтавӗпе республикӑн Патшалӑх Канашӗн депутатӗсем патне те ҫитнӗ. Вӗсенчен пӗри Аслӑ Кӑршкара ситсе унти пурнӑҫпа паллашнӑ.

Радомир

Радомир ятлӑ арҫын хӑйне сувар тет. Чӑвашсем те уншӑн суварсем. Тӗнче курӑмӗ, хӑй палӑртнӑ тӑрӑх – этнокультура ҫинче никӗсленет. Уҫӑмлатма ыйтсан сут ҫанталӑкпа пӗр тӗвӗре пурӑнмаллине асанчӗ. Сут ҫанталӑк – чи аслӑ Турӑ. Ҫавӑнпа икӗ юхӑм ҫыннисем пӗр-пӗрне ӑнланаҫҫӗ, хирӗҫмеҫҫӗ. Йӑх хуҫалӑхӗсем йӗркеленсе кайсан ҫынсен сурт-йӗр, ҫӗр тата апат-ҫимӗҫ ыйтавӗсене татса пама май пуласса вӑл та йышӑнать. Таса апат Раҫсей халӑхне сиплӗ, сыватӗ, вӑйлать.

Петӗрпе танлаштарсан Радомир (сувар ячӗ-мӗн) сивӗч чӗлхеллӗ пулчӗ. Тата ылтӑн

алӑллӑ. Пӗр гектар йышӑнакан кил хуҫалӑхӗнче, ун тавра йывӑҫран мӗн кӑна касса кӑларман вӑл! Кунта – валак умӗнчи Нарспи, Юрату йывӑҫӗ, вӑрман чӗр чунӗсем тата ытти те. Чаплӑ ҫурта та хӑйӗн аллипех ҫӗкленӗ-мӗн. Унӑн пӗр пайӗ пичкене аса илтерет. Ытахальтен мар. Радомир хӑйӗн кун-сулне сӑнласа ҫапла тунӑ (малтан вӑл каратӗ енепе кӗрешнӗ, тренер пулнӑ, кайран пурнӑҫа ҫӗнӗрен пуҫлама тивнӗ). Пӗрт тулашӗнчи кашни зреш пӗлтӗрешлӗ. Шалти япаласем те ҫавнашкӑл. Хӗвел тухӑҫ енчи хапха (хӑнасене ҫакӑнтан кӑна кӗртет) ҫинчи икӗ куҫ та усал-тӗселтен сыхлат. Хӑй тунӑ кашни сӑнар, япала ҫинчен сехӗч-сехӗчӗпе каласа пама хатӗр. Чаплӑ хурҫӑран ӑсталана хӗҫ ҫинчи паллӑсем ҫинчен те. Кашни суварӑн йӑх хӗҫӗ пулмалла иккен.

Темӗн те пӗлет кил хуҫи, темӗн

тума та пултарать. Тӗслӗхрен, яла куҫса киличчен йывӑҫпа пач аппаланман. Кунта тӗплӗнме пуҫласан, йывӑрӑн ал-ура ҫавӑрса ярсан Турӑ ӑна ҫав ӑсталӑха парнеленӗ.

Ҫав тери илемлӗ те типтерлӗ унӑн хуҫалӑхӗ. Кил картишрех – хурӑнлӑх рашчи, вӑйӑсем ирттермелли уҫланкӑ. Эпир ҫитиччен темиҫе кун маларах унта ҫиҫӗм уявне ирттерсе кӑвайт урлӑ та сикнӗ-мӗн.

Йывӑҫ-курӑк чӗлхине ӑнланнине, чирлӗ ҫынна сыватма пултарнине палӑртать арҫын. Унӑн шухӑшӗпе авалхи вӗрӗ-суру, усалран хӗтӗлеме пулӑшакан сӑмахсене пӗлменрен ҫын инкеке лекет.

Аслӑ Кӑршкара тӗплӗннӗ тӗлӗнмелле ҫынсене пирӗнтен кашни хӑйне май хаклама пултарать, анчах вӗсем лайӑххишӗн тӑрӑшни никама та иккӗлентермелле мар. Ҫурри вӑрман айне пулнӑ ял кунсерен ҫут хӗвелпе тата ыр ҫынсемпе вӑранать.

**Ирина НИКИТИНА,
Сергей ЖУРАВЛЕВ
сӑн ӗкерчӗкӗсем.**

Суралтӑр хӑр, суралтӑр ывӑл

Кӑсалхи сур сурла Чӑваш Енре 10138 ача суралнӑ, пӑлтӑр ку вӑхӑтрипе танлаштарсан сӑкӑ 77 ача (0,8 процент) ытларах. Вӑсенчен 4121-ӗшӗ (чӑрӗ суралнӑ ачасен 40,6 проценчӗ) – ӗмӗри пӑрремӗш, 4295-ӗшӗ (42,4 процент) – иккӗмӗш, 1336-шӗ (13,2 процент) – виҫӗмӗш, 386-шӗ (3,8 процент)

тӑваттӑмӗш е ун хыҫҫӑнхи шӑпӑрлансем шутланаҫҫӗ.

Кӑсал пӑрремӗш сур сурла Патӑрьел, Красноармейски тата Елчӑк районӗсенче ача ытларах суралнӑ. Ҫӗмӗрле, Пӑрачкав тата Улатӑр районӗсенче вара сын ытларах вилнӗ. Унсӑр пуҫне асӑннӑ тӑрӑхсенчен

халӑх урӑх ҫӑре ытларах куҫса ырнаҫнине шута илнӗ. Шупашкарпа Ҫӗнӗ Шупашкарта халӑх хӑй хальлӗн ӑснине палӑртаҫҫӗ.

Ултӑ уйӑхра Чӑваш Енре 9708 сын вилнӗ. Иртнӗ сурла сӑк вӑхӑтрипе танлаштарсан 20 сын сахалрах (0,2 процент). Суралакансен йышӗ вилекенсенчен 4,4 процент ытла-

рах (2013 сурла кӑрлач-утӑ уйӑхӗсенче – 3,4 процент) пулнӑ.

Пӑрремӗш сур сурла Чӑваш Енре 4664 мӑшӑр (пӑлтӑрхи сӑк тапхӑртинчен 25 ытларах е 0,5 процент ӑснӗ) пӑрлешнӗ, 2886 ӗмӗри (187 ытларах е 6,9 процент ӑснӗ) уйрӑлнӑ.

Юратса пӑрлешетпӑр, анчах...

ҪР Юстици министерстви ӗмӗресем мӗншӗн уйрӑлнине тишкернӗ. Уйрӑлакан кил-йыша ятарлӑ анкета ыйтӑвӗсене хуравлама сӗннӗ май министерство сӑкӑн пек пӗтӗмлӗтӗ тунӑ: ӗмӗресен 70 проценчӗ хӑрарӑм пуҫарнипе арканать.

Анкета ыйтӑвӗсене хуравлама кӑсалхи сур сурла 1832 сын хутшӑннӑ, вӑсенчен 41,6 проценчӗ – арҫынсем. Ӗмӗре арканнин сӑлтавӗ шутӑнче – кӑмӑл-туйӑм пӑр килменни (27 процент), пурнӑҫа тӑрӑн хаклани (23 процент), упӑшки е арӑмӗ тепӑр сынпа ҫыхлани (14,6 процент), алкогольизма е наркоманипе чирлени (8,4 процент). Мӑшӑртан пӑри ютра ӗҫлене те ӗмӗре арканать (5,8 процент), ача суккипе уйрӑлакан та пур (5,5 процент). Укҫа ҫитменнипе (5,1 процент), пӑрпӑрин ҫине алӑ ҫӗкленипе (4,2 процент) мӑшӑр пачах расна сурла утӑть. Пӑрле пурӑнма кӗтес суккипе вара ӗмӗресен 3,5 проценчӗ арканать.

Ача каллех чӑречерен ӑкнӗ

Сурла уйӑхӑн 18-мӗшӗнче Ҫӗнӗ Шупашкарти Ж.Крутова урамӑнчи пӑр суртӑн 7-мӗш хутӑнчен 5 сурла хӑр ача ӑкнӗ.

Вӑл кухняра самантлаха ҫеҫ пӑччен юлнӑ иккен. Пукаҫпа усӑ курса чӑрече янахӗ ҫине хӑпарнӑ, ӑр-шӑна кӑресрен карнӑ сетка ҫине тайӑннӑ. Сеткапа пӑрлех урама тухса ӑкнӗ, ыраҫта вилнӗ. Кун пек тӑслӑх республикара кӑсал тӑваттӑ пулнӑ. Ҫавӑнпа та ашшӗ-амӑшӗн пӑчӗк ачасене вӑхӑтлаха та куҫран вӑҫертмелле мар.

«Хам хӑртен тӑхӑр хут лайӑхрах»

Унӑн кӑпӑклӑ сӑрине Анаткас Татмӑшсем ӗҫсе савӑнаҫҫӗ. Ытти сурла пекхӑ кӑсал та ял уявне техӑмлӗ сӑк ӗҫмене хатӑрленӗ Анна Ильинична Хрисанова. Сӑрана мухтава, хуҫине тав туса пӑрер курка яраҫтарнӑ ӗнтешӗсем. Хӑйӗн 90 сурла юбилейӗнче те кӑршӗ-аршӑна, тус-тӑванне унпа хӑналанӑ. Сӑмаха май, хӑмлине те хӑех ӑҫтерет вӑл.

Сурла уйӑхӑн юлашки кунӗсенче Анна аппа тӑхӑр теҫетке тултарчӗ пулин те сывлӑхпа аптрамаҫ. Пӑччене пурӑнать, пахча ҫимӗҫ ҫитӗнтерет. Ялта пурӑнакан хӑрӗ Роза та пулӑшӑть ӑна, мӑнукӗсем те ун патӑнчен кайма пӑлмеҫҫӗ. Ӑш пиллӗ кукамӑшне пурте юратаҫҫӗ.

Нуши-терте, хуйхи-суйхине чылай курнӑ вӑл. Вӑрҫӑ вӑхӑтӑнче 14 сурла хӑр Тӑвай тӑрӑхне окоп чавма ҫӑренӗ, конюхра, сысна пӑхнӑ ҫӑрте ӗҫленӗ, тантӑшӗсемпе вӑрман касма ҫӑренӗ. Пурне те ҫырса кӑтартма май та сук, ӑҫта хушнӑ – савӑнта кайнӑ. Сивӗ вӑхӑтра урине тӑм тивнине ниӑҫан та манас сук вӑл. Качча кайман хӑртен налук илнине те тӑрӑхса каласа кӑтартать кинемей.

Канаш районӑнчи Катекре суралса ӑснӗскер 45 сурла Анаткас Татмӑшри Семен Хрисановичпа пӑрлешнӗ. Упӑшки унран вунӑ сурла асларах пулнӑ. Икӗ хӑр ҫитӗнтернӗ вӑсем. Шел те, мӑшӑрӗ 73-ре вилнӗ. Хунямӑшӗпе те пӑр чӗлхе тупнӑ хӑрарӑм. Ахальтен мар лешӗ ӑна хакласа: «Хам хӑртен тӑхӑр хут лайӑхрах», – тенӗ.

Паян кун та вӑшаватлӑхне сурлатман кинемей. Килӗ-сурчӗ таса, си-пуҫӗ тирпейлӗ. Кӑсал ҫеҫ утӑ сурман, вутӑ сурман вӑл. Иртнӗ сурла ӑҫсе аллине хуҫнӑран сипленсех ҫитмен, ҫапах та кил тӑрӑшри пӑтӗм ӗҫе хӑй пурнӑҫлатӑ, унсӑр пурӑнаймаҫ. Ӑҫпе йӑпанса кун ирттерет.

Халӗ ял хушинче сӑм арлама пӑлекен те сук. Ку тӑлӗшпе пурте Анна аппа патне пыраҫҫӗ. Виҫӗм сурла 18 кило сӑм арланине каларӗ.

Пӑта ҫапмалла е хуҫе тӑрлетмелле – никама та кӗтмест, хӑех тӑвать. Эпир пынӑ вӑхӑтра та ҫӑр улми аврине сумлама хатӑрленнӗчӗ. Сумӑр сунӑран ку ӗҫпе аппаланма пулмаҫ. «Юратӑха, кӑмпана каймарӑм», – терӗ лара-тӑра пӑлменскер. Кирек хӑш вӑхӑтра та хӑй валли ӗҫ тупать Анна аппа.

Кума мар, сын вӑлерекен

Шупашкарти Мускав районӑн сурчӗ 37 сурла Лидия Чернова (ятне-шывне улӑштарнӑ) тӑлӗшпе пуҫарнӑ уголовлӑ ӗҫе тишкернӗ. Вӑл икӗ сурла хӑресне хӑрне вӑлернӗ.

2013 сурла раштавӑн 17-19-мӗшӗсенче килӑнчен унта-кунта тухнӑ май пӑчӗкскерӗ алли-

урине, сӑварне ҫыхса картон коробкана пӑрре мар ырнаҫтарнӑ. Хӑр ачана ашшӗ-амӑшӗ вӑхӑтлаха ун патне хӑварнӑ. Раштавӑн 19-мӗшӗнче вӑл каллех хӑресне хӑрне коробкана чикнӗ те килӑнчен тухса кайнӑ. Хӑрарӑм килнӗ ҫӑре хӑр ача сывлама чарӑннӑ. Судпа медицина экспертизи палӑртнӑ тӑрӑх – вӑл

сывлӑш пӑлӑннипе вилнӗ.

Судра Чернова хӑйӗн айӑпне пӑтӗмпех йышӑнман. Ачана вӑлересӗн пулман вӑл. Алли-урине ҫыхнине, коробкана ырнаҫтарнине хӑр ача питӗ чарусӑр пулнине сӑлтавланӑ. Анчах явап тытмалла: 15 сурлаха кирлӗ шутлама тивет.

Эмелпе те, сӑмахпа та

Ильсӑ Янешова Патӑрьел районӑнчи Тикешри фельдшерпа акушер пунктӑнче 17 сурла ӗҫлет. Вӑл кунта Канашри медицина училищи хыҫҫӑн килнӗ. Хастар, маттур фельдшера ял халӑхӗ те кӑмӑллатӑ. Унта-кунта каймалла пулсан турткаланса тӑмаҫ – чирлӗ ҫынна пулӑшма васкатӑ. Ҫавӑн пекхӑ пӑчӗк ачасен сывлӑхне те тӑрӑслесе тӑратӑ. «Ял халӑхӗ юн пусӑмӗ ӑснине ытларах аптраҫ халӗ. Ҫавна май инсульт чирӗ сарӑлчӗ», – ӑнлантарчӗ мана ӗҫӗ-хӗлӗпе паллаштарнӑ май.

Тутар хӑрӗ (кӑршӗри Шӑнкӑртам ялӑнче пурӑнать) чӑвашла та лайӑх калаҫать. Мӑшӑрӗпе виҫӗ ывӑл ҫитӗнтерет.

«Урӑх ӗҫе куҫма шут тытнӑчӗ, – ӑшшӑн калаҫрӗ Ильсӑ Зекиулловна. – Ватӑсем ямарӑҫ. Вӑсен кӑмӑлӑнчен иртеймерӗм».

Хӑнӑхнӑ ҫынран уйрӑлма сӑмӑл мар. Унӑн ӑшӑ кулли, ҫемҫе чӗлхи эмелрен те сиплӗре туйӑнать.

Хӑҫан пӑрлешсен лайӑхрах?

Кӑрлач уйӑхӗ – ир тӑлаха юлас хӑрушлӑх пур.

Нарӑс – мӑшӑр кӑвакарчӑн пек килӗштерсе пурӑнӑр.

Пуш – пурнӑҫ ютра иртӗ.

Ака – улшӑнса тӑракан телей кӗтет.

Су – сире хӑвар килтӑх улталас хӑрушлӑх пур.

Ҫӑртме – чап-чап уйӑхӗ ӗмӗр тӑршӗпех тӑсӑлӗ.

Утӑ – мӑшӑрлӑ пурнӑҫ пылак та, йӑҫӗ те пулӗ.

Сурла – мӑшӑр ӗмӗр тӑршӗпех савни те, юлташ та пулӗ.

Авӑн – лӑпкӑ пурнӑҫ кӗтӗ.

Юпа – пурнӑҫ йывӑр иртӗ.

Чӑк – пуян пурнӑҫ пулӗ.

Раштав – юрату ҫӑлтӑрӗ сурлан-сурла сурлаха ялкӑшӗ.

Сӑнавсемпе ӗненӑсем

• Венчет тӑнӑ чух пир ҫине хӑшӗ малтан пусать – сав хуҫа пулать.
• Амӑшӗ миҫе сурла качча кайнӑ – хӑрӗ ҫав сурла мӑшӑрлансан ыра курмаҫ теҫҫӗ.

• Хӑр венчете кайнӑ чух сумӑр сусан – ӗмӗрӗпех макӑрасса.
• Авланакан каччӑ хӑрах ура ҫинче тайӑлса тӑни – кахал пуласса.
• Хӑр туй кӑпине тӑван килӑнче сусан ыра курмаҫ.
• Хӑр урайне таса мар шӑлсан упӑшки шатраллӑ пулать теҫҫӗ.
• Сурталӑкчен килӑн хунямӑшӗ патне тӑван килӑнчен кукаль тавраш пӑҫерсе кайма юраман. Мӑшӑр тӑрӑс-тӑкел пурӑнаймаҫ тет.
• Мӑшӑрлӑ сурла авлансан е качча кайсан ыра курмаҫ теҫҫӗ.
• Мачча кашти хунӑ чух сурӑх сӑмӗ, вак укҫа хумалла.
• Пурӑнакан пӑртре хушма алӑк, чӑрече касмаҫҫӗ. Кассан – пурнӑҫ малалла каймаҫ.

Сӑнсем

Мӑшӑл

Мӑшӑл Сӑнтӑрвӑрри районӑнчи Урхас Кушкӑ ял тӑрӑхне кӑрет. Ялтан Шупашкара ҫитме 52 ҫухрӑм, район центрне – 28, ҫукун сул станцине – 34 ҫухрӑм. Мӑшӑл Аслӑ Энӑш юхан шывӑн сулахай енче вырнаҫнӑ.

Ялти ҫавашсем мӑн ӗлӗкрен ҫӑр ӗҫӑе пурӑннӑ, выльӑх-чӑрлӑх ӗрчетнӗ, ҫӑпата хуҫнӑ. 1900 ҫулхи авӑн уйӑхӑн 28-мӑшӑнче хутла вӑрентмелли школ уҫӑлнӑ. 1920 ҫулсенче атӑ-пушмак, тумтир ҫӗлекенсем, сӗтел-пукан ӑсталакансем, тир тӑвакансем нумайӑн пулнӑ. 1929 ҫулта "Тупташ" колхоз йӑркеленнӗ.

XIX ӗмӑртен пуҫласа 1927 ҫулччен Мӑшӑл ялӑ Шупашкар уесӑн Воскресенск вуласне кӑнӗ. Ун хыҫҫӑн Сӑнтӑрвӑрри районне куҫнӑ. 1939-1959 ҫулсенче Октябрьски районӑнче пулнӑ. Унтан каллех Сӑнтӑрвӑрри районӑн шутланнӑ. 1962-1965 ҫулсенче Ҫӑрлӑ районне кӑнӗ. Юлашкинчен Сӑнтӑрвӑрри районне куҫнӑ.

1858 ҫулта ялта 178 арҫынпа 183 хӗрарӑм пурӑннӑ. 1897 ҫулта арҫынсен йышӗ 287-е, хӗрарӑмсен 265-е ҫитнӗ. 1926 ҫулта 152 килте 354 арҫынпа 377 хӗрарӑм кун кунланӑ. 1939 ҫулта ял-йыш 316 арҫынпа 368 хӗрарӑмран тӑнӑ. 1979 ҫулта 219 арҫынпа 263 хӗрарӑм шутланса тӑнӑ. 2002 ҫулта 118 кил хуҫалӑхӗ 328 ҫынна (168 арҫынпа 160 хӗрарӑма) пӑрлештернӗ.

Ялта лавкка пур.

Сергей ЖУРАВЛЕВ сӑн ӱкерчӗкӑсем.

Владимир Терентьев

Сергей Ильин

Клавдия Никитина

Зинаида Данилова

Нина Васильева

ХӲРУШСӲРЛӲХ УЙӲХЛӲХӖ

Вутпа шыва шанма ҫук

← 1-мӑш стр.

Муниципалитетсенчен вут-кӑвар Йӑпреҫ (26), Канаш (33), Комсомольски (13), Красноармейски (10), Хӑрлӑ Ҫутай (27), Муркаш (29), Вӑрмар (18), Етӑрне (24), Елчӑк (12) районӑсенче тӑтӑш алхаснӑ.

Паллах, халӑх йышӗ районсенче тӑрлӑрен. Пурӑнакан 10 пин ҫын шутӑнчен хакласан лару-тӑру Хӑрлӑ Ҫутай, Ҫӑмӑрле, Пӑрачкав, Сӑнтӑрвӑрри, Етӑрне, Йӑпреҫ, Вӑрнар районӑсенче уйрӑмах кӑткӑс.

Кӑҫал типӗ курӑк суннӑ 443 тӑслӑхе шута илнӗ. Ҫакна пула пӑтӑмпе 210 гектар ҫӑр хуҫисем шар курнӑ. Ку лаптӑк пӑлтӑрхинчен 1,7 хут пысӑкрах.

Пӑчӑк ҫулӑм пушара куҫасси часах. Анчах уҫӑ вырӑнта ҫӑп-ҫап сунтарнӑ чухне ҫакна темӑн шута илместпӑр. Чӑртсе яратпӑр та пӑрӑнса утатпӑр. Уҫӑ вырӑнта вут хыпнӑ тӑслӑх шучӗ иртнӗ ҫулхинчен 2,6 хут ытла ӱснӗ (432-рен 1123-е ҫитнӗ).

Эсӑ пушартан сыхланатӑн-и?

Пушартан сыхланмаллине пурте аван пӑлетпӑр, анчах тивӑслӑ ӗҫе пурнӑҫласнӑн мар-ҫке. Хальхи тапхӑрта республикара хӑрушсӑрлӑх уйӑхлӑхӗ иртет. Ял ҫыннисене тимлӑх, асӑрханулӑх ҫинчен витемлӗ асӑрхаттарма тӑрӑшаҫӑ ҫрезвычайлӑ лару-тӑру енӑе ӗҫлекенсем. Урамра пурӑнакансемпе тӑп пулаҫҫӑ, килсерен ҫӑреҫҫӑ, массӑллӑ информаци хатӑрӑсем урлӑ ӑнлантараҫҫӑ. Шута илет-и ҫакна ялта е хулара пурӑнакан? Пушар инкекӑнчен хӑйӑн кил-ҫуртне, пурлӑхне ял халӑхӑн 30-46 процентӗ ҫеҫ ҫахлатпӑ-мӑн. Пысӑк кӑтарту мар. Хулара лару-тӑру пушшех те ялӑх. Ҫулталӑк пуҫланӑранпа Шупашкарта кӑна 147 пушар тухнӑ, 9 ҫын пурнӑҫпа сыв пулланӑ.

Ӗлӗкхи йӑлана аса илсе ялта черетпе дежурствӑна тухни те ытлашши пулмӑчӗ.

Хӑш-пӑр вырӑнта, тӑслӑхрен Етӑрне районӑнче пушар хуралӑн ӗҫненӑсем ял ҫынни-

сене ВДПО организациӑе урлӑ сулӑма сӑнтерекен хатӑр (огнетушитель) туянма пулӑшаҫҫӑ. Патӑрӑел районӑнче килсерен ҫӑреҫе электричество пралукӑн юсавлӑхне тӑрӑслаҫҫӑ. Ыйтсан кивелсе ҫитнине улӑштарма та пулӑшаҫҫӑ. Ҫапла ҫине тӑни тата ирӑклӑ майпа пулӑшас текенсен (кун пек ушкӑнсем кашни районтах пур) вӑйӑ, тен, пушар шутне ҫакарма май парӑ. Анчах кашнин патне ҫитме йывӑр, ҫавӑнпа вут-сулӑмран сыхланмаллине ҫыннӑн яланах асра тытмалла, инкекре мӑн тумаллине алӑри пилӑк пӑрне пек пӑлмелле. Ҫӑр варринче вӑратсан та такӑнмасӑр сӑвӑ каланӑ пек каламалла.

Кӑме, ишме пӑлес пулатӑ

Шыва кӑрес умӑн те пуҫпа хуҫӑшламалла. Ӱсӑр пуҫ апла тӑваснӑнах мар. Ӱсӑрле шыва кӑнӑрен ҫулталӑк пуҫланӑранпа республикара 23 ҫын путнӑ.

Шывра пӑтӑмпе 37 ҫын пурнӑҫӑ татӑлнӑ. Вӑрнар (7), Улатӑр (2) районӑсенче, Шупашкар хулинче (5), Ҫӑнӑ Шупашкарта (2),

Шӑмӑршӑ, Елчӑк районӑсенче тата ытти тӑрӑхра пӑлтӑрхинчен ытларах ҫын вилнӗ.

Сӑлтавӑ – ятарласа йӑркелемен вырӑнсенче шыва кӑни тата аслисем ачасене пӑхса ҫитерейменни. Ҫакна пула 8 ачана ӗмӑрлӑхех ҫухатнӑ. Канаш районӑнче султалак пуҫланӑранпа 2 ача пурнӑҫӑ татӑлнӑ. Сӑнтӑрвӑрри, Йӑпреҫ, Шупашкар, Елчӑк районӑсенче, Ҫӑмӑрлепе Шупашкар хулисенче те ашӑ-амӑшӑ юнашар пулманран ачасем путнӑ. Ҫӑлакансем вӑхӑтра курса пулӑшман пулсан шывра путакансен йышӗ тата ӱсӑчӗ. Шывшур ҫинчи 43 инкекре 8 ҫынна ҫӑлма ӗлкӑрнӗ.

Путакана ҫӑлавҫӑ пур чухне курмасть. Инкекре ҫӑлма ӗлкӑрчӑр тесен ӑста килнӗ унта шыва кӑрес ҫук. Республикара кӑҫал пӑтӑмпе 15 пляжа ятарласа йӑркеленӗ 19 вырӑнта шыва кӑме ирӑк панӑ. Районсенчен Муркашсене ырламалла. Кунта 13 ял тӑрӑхӑнче кану вырӑнӑ йӑркеленӗ. Ҫылай районта ҫак ӗҫ ҫине кирлӑ пек пӑхман.

Ирина НИКИТИНА.

Љӑршывра, тӑнчере...

Апат-ҫимӑҫ ыйтӑвӑпе

Кӑҫалхи юпа уйӑхӑн 6-мӑшӑнче Мускавра Раҫҫейри агротехника форумне ирттересҫӑ. Унта пирӑн ҫӑр-шыв Австралирен, Америкӑран, Канадӑран, Норвегирен тата Европа пӑрлӑхне кӑрекӑн патшалӑхсенчен апат-ҫимӑҫ кӑме чарӑннипе ҫыхӑннӑ ыйтусене пӑхса тухӑҫ.

Анӑҫ чарӑвӑсем Раҫҫей Федерацийӑн аграри политикине ҫӑнӑллӑ йӑркелеме хистесҫӑ. Отрасльшӑн ҫӑкленсе вӑйланмалли тапхӑр пуҫланать, ҫавӑнпа агропромышленноҫ комплексӑпе тачӑ ӑҫлекен пур тытӑм ҫул-йӑрне халех палӑртмалла. Яла ку чухнехи техникӑпа тивӑҫтересси мала тухса тӑчӑ. Ытти ҫулсенче чикӑ леш енчи партнерсене шанса пурӑннӑ пулсан паян хамӑрӑн производство ҫине ҫаврӑнса пӑхмалла. Ял хуҫалӑх машиностроенийӑн хӑватне уҫтермелли майсем ҫителӑклӑ. Ҫак ӑҫсене кӑске вӑхӑтра, пыҫӑк пахалӑхпа туса ирттермелле.

Форумӑн пӑрремӑш пайӑнче аграри секторӑнчи 2014 ҫулхи кӑтартусене тишкерсе тухӑҫ, малашлӑх тӑллевсем ҫинчен калаҫӑҫ. Иккӑмӑш пайӑнче машинӑсем кӑларакан предприятисенчи лару-тӑрупа паллашӑҫ. Сӑмах май, ҫак мероприяти ют ҫӑр-шыв предпринимателӑсене те ҫӑнӑнӑ.

Форум пуҫаруҫипе йӑркелуҫи – Раҫҫейри яла техникӑпа тивӑҫтерекенсен ассоциацийӑн "Росагромаш" ертӑҫи Константин Бабкин.

Мускав, Минск, Астана...

Еврази ҫӑр-шывӑсен экономика пӑрлӑхӑ (ЕАЭС) ҫитес ҫулсенче ҫӑнӑ валюта – алтын ҫине куҫас ыйтӑва татса панӑпа пӑрех. Ҫакӑн ҫинчен РФ Правительствин пӑрремӑш вице-премьерӑ Игорь Шувалов пӑлтерчӑ.

Историрен: алтын тутар ҫӑлхинче ултӑ укҫа пӑлтерӑшпе ҫӑрет. Ҫав укҫапа вырӑс княҫӑсем вун пиллӑкмӑш ӑмӑрте усӑ курма тытӑннӑ. 1704 султа кӑмӑл укҫа кӑларнӑ. Пӑхӑр укҫа "Алтынник" ятпа ҫӑренӑ.

Пӑрлӑх валютӑна ҫав ят парас шухӑш вара Казахстан Президентӑ Назарбаев пуҫенче суралнӑ. Икӑ сул каялла ку шухӑша Раҫҫей Президентӑ Путин та, Беларусь ертӑҫи Лукашенко та ырланӑ.

Анчах кӑтмен чӑрмав сиксе тухнӑ: Лукашенко пӑрлӑх банк тытӑмне

йӑркелессипе килӑшмест-мӑн. Еврази Тӑп банкӑн шӑпине халӑ тин татса пама май килнӑ. Путинпа Назарбаев "Батька-на" уҫкӑте кӑртнӑ пулас. Аҫӑннӑ тытӑм ӑҫлесӑ кайсан патшалӑхсен тӑп банкӑсен витӑмӑ кӑштах чакать. Апла пулин те пӑр-пӑрин финанс хутшӑнӑвӑсем самай ансатланаҫҫӑ. Ку пӑлтерӑшлӑрех.

Тӑрех хӑраса ан уҫкӑр, укҫа реформи пуҫланмасть. Алтын кӑршӑллӑ патшалӑхсем таварсемшӑн тӑлесӑ татӑлмалли валюта пулса тӑма тивӑҫ. Раҫҫей тенки хӑйӑн вӑйне ҫухатмӑ, унчченхи пекех ирӑклӑ ҫӑрӑ. Ытти ҫӑр-шыв укҫи те сиенленмӑ.

Чылай усламҫӑпа экономист ҫӑнӑ укҫа пирӑн тенкӑпе мӑнле шайра пуласине пӑлесшӑн. Экспертсем каланӑ тӑрӑх – пӑр алтын 100 тенкӑпе танлашӑ.

Страус – хӑйне евӑр ҫӑр чун

Оренбург облаҫӑнчи Шильда поселокӑнче пурӑнакан Дмитрий Баранник хӑйӑн ҫӑр чунӑсемпе питӑ мухтанать. Ку тӑрӑхшӑн ют кайӑксене курма тастан та килеҫҫӑ ун патне. Ара, тупӑшлӑ бизнес теҫҫӑ-ҫке. Хӑйне сӑмах парар-ха:

– Страус ҫӑлписене Пушкӑртран илсе килтӑм, – тет вӑл. – Ун чухне вӑсем ҫӑх пыҫӑкӑшчӑ. Африка кайӑкӑсене пирӑн улшӑнуллӑ ҫанталӑк пӑртте шиклентермест. Хӑрӑх градус сивӑре тулта уҫӑлса ҫӑресҫӑ. Аслатирен вара шутсӑр хӑраҫҫӑ: тӑпӑре кӑмсӑртетме тытӑнса хӑйсен "килне" тарса пытанаҫҫӑ, анчах нихӑш те пуҫне хӑйӑр ӑшне чикмест.

Ҫумӑра та юратмаҫҫӑ вӑсем. Ҫӑпсем пӑррехинче самайх исленӑччӑ. Ача пекех сӑмси юхат, куҫӑсем шывланаҫҫӑ, температура уҫнӑ... Антибиотиксемпе сыватрам. Ик-виҫ кунтан йӑл илчӑҫ. Ҫур султан ҫав "чӑхсем" 80 килограмм таякан пыҫӑк кайӑка ҫитрӑҫ.

Вӑсен картишне кӑвак ҫи-пуҫпа кӑретӑп. Хура тӑс вӑсен аҫине пӑлтернине каярах ӑнланса илтӑм. Вӑсен килне ютсем ҫывхарсан питӑ пӑлханаҫҫӑ. Алла ҫӑле ҫӑклетӑп те лӑпланаҫҫӑ. Тӑрӑссипе, ҫитӑннӑ страус хӑтӑленсе тапӑнни йывӑр сурансемпе вӑҫленет, ӑтемӑн кӑкӑр шӑммине ватмаллах сӑхаҫҫӑ. Ку ӑнтӑ хам вуласа пӑлнӑ тӑрӑх.

Поселокра пурӑнакансем хӑвӑрт хӑ-

нахрӑҫ вӑсене, кӑрентермесҫӑ. Ара, ку кайӑксем карта урлӑ сиксе кӑҫса кӑршӑсен пахчине сӑтӑр туни пулман. Ҫапах курма килекенсем пӑр-пӑр йӑлтӑрти япалапа ҫывхарсан чупса пырса туртса илеҫҫӑ, таста кайса пытараҫҫӑ е ҫӑтса яраҫҫӑ. Мӑн тӑвӑн, ҫавнашкал ҫӑр чун.

Манӑн асанне вӑсен тепӑр пултаруллахне уҫрӑ. Тула тухса пӑр-пӑр кӑвӑ калама пуҫлатӑ те хайхи "африканецсем" ҫунаттисене сарса ҫаврӑнаҫҫӑ. Поселок халӑхӑ ҫав "концерта" питӑ кӑмӑллатӑ.

Пӑлетӑп, Европӑра страус ӑрчетекен фермер чылай. Пирӑншӑн вӑл

ҫӑнӑлӑх. Ку кайӑкра пурте паха: ашӑ пӑру какаине аса илтерет, пасарта уншӑн 400-800 тенкӑ параҫҫӑ. Ҫӑмартисем 500 грамман пуҫласа икӑ килограмм таранах. Чӑхӑн 25-40 ҫӑмарти чухлӑ. Ҫаврӑнӑсуллӑ ҫынсем тирӑпе те, ҫӑрнисемпе те усӑ курма вӑреннӑ. Сӑмахран, сивӑч ҫӑрнисем алмаз якатма юрӑхлӑ мӑн.

Ҫӑпсен пӑрремӑш партине туянас текен пур, кӑштах кӑтмелле. Ман ӑҫпе чылайӑшӑ кӑҫӑпланать. Ялта ӑҫ ҫуккипе ӑҫке ярӑнмалла-и вара? Выхӑх, кайӑкӑшӑк уҫра. Диета какайӑ сывлӑхшӑн усӑллӑ.

Укҫуна ан хӑрхен, олигарх

Мул хуҫисен пурнӑҫӑ те хӑсӑнсе ҫитнӑ-ши е Анӑҫ санкцийӑсем хӑш-пӑр йышӑну тума хистенӑ – паллӑ бизнесмен Геннадий Тимченко журналистсене панӑ интервью нумай шӑв-шав ҫӑклерӑ. Нивушлӑ пӑтӑм пурлӑхне патшалӑха халаллатӑ? Ӕненме йывӑр, теҫҫӑ.

Миллиардер сӑмахӑсем нумайӑшне шухӑша яни ҫеҫ мар, сехӑрлентерни ҫинчен калаҫмалла кунта. Акӑ: "Кирлех пулсан ӑпӑ патшалӑха йӑлтах пама хатӑр е пӑтӑм укҫапа ыр кӑмӑллӑх шучӑпе усӑ курчӑр".

Экспертсене ӑненес пулсан ун пуянлӑхӑ 12-16 миллиардран кая мар. Активӑсем чи тупӑшлӑ отрасльсенче – газ уҫлакан, ҫӑр кӑмрӑкӑ кӑларакан предприятисем, нефтьпе газ тирпейлекен тата турттаракан фирмӑсем. Ку таранччен олигарх чикӑ леш енче ӑнӑҫлӑ ӑҫленӑ магнатсен йышӑнче пулнӑ. Анӑҫ укҫа миҫхисене те хӑстерет пулас.

Тимченко сӑмахӑсем ытти ҫӑрме пуянсене ҫӑнсе каланӑн янӑрарӑҫ. Пӑтӑм мула Раҫҫей хӑватне хывнине нимӑн те ҫитмест!

Шыв типши

Атӑлла Дон юхан шывӑсем ӑшӑхланни экономикӑна сиенлет

Шӑрӑх та типӑ ҫанталӑка пула юхан шывсем хӑрушла ӑшӑхланнӑ. Гидроэнергетиксем ҫак тапхӑра ҫивӑччисен шутне кӑртнӑ.

Атӑлла Кама тӑрӑхӑнчи юхан шывсенче кимӑ-карапа ҫӑреме чарнӑ тӑслӑхсем те пур. Паром кӑҫӑсем те хӑйсен ӑҫне пурнӑҫлаймаҫҫӑ. Ярославль облаҫӑнче вара шыв ҫийӑн Молога хулин пӑр пайӑ курама пуҫланӑ. Аса илтерер: вӑл Рыбинск управне тунӑ чухне шыв айне пулнӑччӑ. Юхан шывсем ӑшӑхланни сӑлтавӑ мӑнре-ши тата ҫакӑ мӑн патне илсе ҫитерет?

"Ӕслӑлӑх ҫӑлхинче ҫак пулӑма ӑшӑх шыв (маловодье) теҫҫӑ, – ӑнлантарать Мускав патшалӑх университетӑн географу факультетӑн профессорӑ, географу ӑслӑлӑхӑсен докторӑ Наталья Фролова. – Шыв ӑшӑхланса пыни хӑратать. Юлашки сулсенче Раҫҫейри хӑш-пӑр вырӑнта ҫакнашкал пулӑма тӑтӑшах асӑрхатӑн. Тапхӑрӑн-тапхӑрӑн е сулсерен шыв чакса пырат. Ҫакӑ кулленхи пурнӑҫа, экономикӑна, экологие сиен кӑрет. Пӑрне хуҫсах шутлар-ха: шыв шайӑ чакнипе карапсем ҫула тухаймаҫҫӑ, юхан шывсем ҫинчи ГЭСсенчен электроэнерги сахал-

рах тухать (унӑн калӑпӑшӑ управсенче пухӑнакан шыв виҫипе тӑрремӑн ҫыхӑннӑ), халӑха шывпа тивӑҫтересси кӑткӑсланать. Унсӑр пуҫне ял хуҫалӑх культурисен тухӑҫӑ чакать, ҫынсен сывлӑхӑпе пурнӑҫӑ хавшать, пушарсен шучӑ уҫме пултарать. Куратӑр-и, ӑшӑх шыв мӑнлӑрех инкек кӑтаратӑ. 2010 сулхи шӑрӑх ҫанталӑка аса илер-ха тата. Ун чухне Атӑлла Кама хушшинчи ГЭСсем питех те сахал электроэнерги "уҫларӑҫ". Пӑтӑмӑшле тӑкак 2,2-2,7 млрд кВт сехетпе танлашрӑ. Пуҫтарса илнӑ тӑш тырӑ виҫи ҫав сул 26 процент чакрӑ.

Кӑҫал юхан шывсем ӑшӑхланни метеорологи пулӑмӑсемпе ҫыхӑннӑ. Хӑлле юр сахал ҫунӑран тата ҫанталӑк час-час ӑшӑтнӑран сурхи шыв ытти ҫулхинчен сахалрах пуҫтарӑнчӑ. Ҫумӑр пулманран тата ҫӑр айӑнчи шывсем сахал нӑрӑк панӑран юхан шывсенче ӑшӑх шыв тапхӑрӑ ир пуҫланчӑ. Ҫулла антициклонсен вӑйлӑ витӑмӑпе Раҫҫейӑн чылай регионенче шӑрӑх та типӑ ҫанталӑк хуҫаланчӑ. Сывлӑш температури яланхинчен пыҫӑкрах тӑчӑ.

Ҫӑпӑрте кӑҫал ӑшӑх шыв сӑмӑ палӑрмасть".

Вулавӑш

Елизар Ильич Назаров пирӑн повестьре нумай вырӑн йышӑнас сук, апла пулин те ӑна асӑнас терӑмӑр чи малтан. Сӑмах-юмах сӑмӑллӑн, майлӑн хускалас пек туйӑннӑран-и? Унпа сӑс мар. Тӑрӑсрех, пӑрре те унпа мар. Елизар Ильичсӑр пусланас та сукчӑ сӑрса кӑртатас пӑтӑм ӑс-пус, сиксе тухаяс сукчӑ тӑрлӑрен тӑрлӑ ӑнсӑрт та пӑтӑрмах. Тен, ку тӑлӑшпе тата кӑшт каласан, сумӑр хысӑн тапса тухнӑ кӑмпасем пекех йӑвӑ чӑваш ялӑсем хушшинче шӑпах Анат Тикеше куслас та сукчӑ эфир.

Елизар Ильич – сӑк ялти кооператив ертӑси. Вун пилӑк сул каялла вӑл, ученӑй ячӑллӑ агроном, Шупашкарти преподаватель ӑсне пӑрахса ашшӑ-амӑшӑн килне таврӑнать те хушалӑх тилхепине тытат. Ку чухнехи ял шӑпи синкерлӑ теме те пулат: сӑмрӑк йыш чакса пынипе ватӑлат, пушанать, халсӑрланать ял, арканса сухалчӑ те хӑшӑ-пӑри. Кӑкӑрунта сӑв-сӑвах хресчен чӑри тапнӑ чух (ахаль сухаӑ-акаӑ та, уй-хир бригадирӑ те, колхоз председателӑн сумӑ те пулнӑ Елизар) епле чӑтӑн сӑкна, епле утса сӑрӑн яка асфальтпа, тытӑнса пӑхмӑн-и тӑван яла та пулин саланасран сӑлма, тен, мехел килсен, аталану сулӑ сине те илсе тухма?

Тӑп инкек – ял сӑннисем валли ӑс ситменни. Ӕс тупасса шанса-пӑлсе хуланалла талпӑнать яш-кӑрӑм. Йӑлтах чараймӑн ку юхӑма, сӑпах та, Елизар Ильич шучӑпе, ял-йыша упрамалли майсем пӑтмен-ха, сахал та мар вӑсем. Техника паркӑ пуян пулмалла хушалӑхра. Анчах ик-виӑс хут ытларах трактор, комбайн, автомобиль туянма ӑста вӑл укӑ-тенкӑ тени? Пулсӑсӑн та мӑн пур вӑй питти сӑнна руль умне лартса пӑтерӑмӑн. Апла тӑк сенӑк е кӑресе тытса тумалли ӑсене те сармалла. Вильӑх-чӑрлӑх, кайӑк-кӑшӑк йышне ӑстерет Елизар Ильич. Сӑнӑ фермӑсем те (качка ферми, кӑркка ферми таран) йӑркелесе, пысӑкрах тупӑш курас ӑметпе те хавхаланса. Тӑш тырӑ ытла та йӑнӑ, хӑй хаклӑхне те кӑлараймасть. Эппин, ӑна ахаль тенӑ пекех сутас вырӑнне аш-какай, сӑт-су туса илес ӑс ытларах ямалла. Вӑсем ситмӑсӑ, вӑсем шутсӑр хаклӑ, тастан ютран туртасӑ вӑсене. Калӑн, хамӑр эфир выльӑх ӑрчетме те лайӑх вӑренсе ситеймен.

Хушалӑхри ӑссем пурнӑсӑн пичӑн енӑ тесен, тепӑр енӑ – пушӑ вӑхӑт, ӑна мӑнле ирттерни. Культурӑлла кану йӑркелеймерӑн – сарӑпланма та пултартӑ тӑп ӑсӑнчи тӑрӑшӑву. Унччен клубра кашни каӑ кино кӑртатчӑс, халӑ кӑртатмӑсӑ. Хӑш-пӑр сӑрте пит те усса килнӑ рынок чи малтанах культурӑна ураран хытӑ сӑпрӑ. Мӑн тумалла, клубран писнӑ сӑмрӑк халӑха ун еннелле мӑнле сӑвармалла? Кино экранӑ пекех пысӑк телевизор вырнаштарма ӑс ситерет Елизар Ильич унта, «культура вучахӑ» пулнӑ керменре. Шутласа хуни кӑттермесӑр пурнӑса кӑрет – пухӑнса ларма пусласӑсӑ кӑчӑсемпе хӑрсем пысӑк экран умне. Килти телевизор сӑс мар, ара. Унсӑр пусне – ушкӑнра пулас килни. Пухӑнчӑс тӑк явӑстар вӑсене пултарулах ӑсне, тӑрлӑ кружок йӑркелесе. Юрлачӑр юрлама ӑсисем, спектакльсенче выльӑчӑр выляма юратакансем, хӑйсем те «сӑлтӑрсем» пулса тӑчӑр пӑтӑм ял-йышӑн.

Тулчӑ ертӑсӑ кӑмӑлӑ, ситрӑ ӑметленнӑ ӑмӑчӑ. Чӑннипе, Елизар Ильич пачах та юратмасть попса тенине, рок, авангард таврашине. Самант та пӑхса лараймасть вӑл Леонтьевсем, Газмановсем, Распутинасем урлӑ-пирлӑ сикелесе сухрашине. Кунта, тӑван ял клубӑнче, каӑса кайсах ал сулат, юнашар ларакансемпе савӑнӑшлӑн калаӑса илет сцена сӑнчисем Мускав артистӑсен хурӑмне кӑрешӑн чупкаланине, пӑркаланине, вӑсен юрисене вӑсен ӑвӑрех юрланине курнӑ-итленӑ тӑржӑк. Хамӑр ачасемсӑ, хамӑр трактористсемпе шоферсем, ӑне сӑвакансем, пахчаӑсем! Пит пултарай-

маннисем те шутсӑр маттурӑн куранасӑсӑ! Хӑл ларсан хоккей команди пӑр сине тухрӑ, унтан, су пусламӑшӑнче, футбол команди чӑмӑртанчӑ. Клубра Елизар Ильич хӑрӑ туйӑмӑ куракан пулса юрӑсӑмпе ташӑсене, спектакльте выльӑкансене хавхалантарчӑ, кунта, стадион тенӑ лаптӑкра, хӑй те шайба хысӑн сӑл пек ыткӑнать, мечӑке хӑпха еннелле тапса вӑркӑнтарать. Тинех сӑмрӑк сын та мар вӑт-ха, аллӑ сулалла сывхарать.

Ытарайми сын! Кӑвакара пусланӑ хура сӑслӑскер, хуп-хура куслӑскер, сӑнӑпе те,

Лаврентий ТАЛЛЕРОВ

Ял хыпарӑсем

ПОВЕСТЬ

Л. Павлов укӑрчӑкӑ

пӑвӑ-сийӑпе те хитререн хитре, кӑмӑлӑ – хӑвӑр та сӑплах шутларӑр пуль – ӑшӑ, уӑ, ырӑ.

Пӑринче пырса кӑчӑ ун патне, кантура, сирӑм-сирӑм пилӑк сулсенчи йӑкӑт. Ун пекех илемлӑ пит-куслӑ, яштака кӑлеткеллӑ брӑнет. Хут татӑкӑ – документ кӑтартрӑ: район хаӑсӑн штатра тӑман корреспондентчӑ Вязов Аким Терентьевич (Еккӑм Хурама). Интервью илесӑн. Елизар Ильич вуланӑ Хурама сӑрнисене, хӑйне вара пусласа курчӑ. Сехете яхӑн хуравласа ларчӑ те вӑл корреспондента лайӑхрах пӑлесӑн калаӑса урӑштарас шутпа ун кӑкӑрӑ сӑнчи значок-портрета тытсах пӑхрӑ.

– Бельмондо, Францин чаплӑ артистчӑ?

– Сӑвӑ. Редакцири хӑрсем парнелерӑс.

Вӑсем мана француз теӑсӑ. Сувенир лавкинче курса туяннӑ та менелник кунӑнче сӑкса ячӑс. Эсир хӑвӑр та француз сӑнлӑ. «Виӑс мушкетер» кинофильма Д. Артаньян ролӑнче вылянӑ тепӑр хӑхӑм артиста аса илтеретӑр. Район центрӑнче, халӑх хушшинче, пирвайхи хут асӑрхасанах ман сире пысӑк хӑреслӑ кӑвак плац тӑхӑнтарас, шпага тыттарас килнӑчӑ.

– Апла тетӑн-ха... Пысӑк хӑреслӑ кӑвак плац тӑхӑнтарас килнӑчӑ... Эпӑ те француз пулса тӑтӑм иккен... – саланчӑклӑн калаӑса илчӑ шӑл-л хӑрелнӑ Назаров.

Сӑвна пӑлчӑ вӑл кӑштахран: Аким район центрӑ сӑмӑнчи, тепӑр енчи, Вишкил ятлӑ пӑчӑк ял сынни. Ашшӑ-амӑшӑ сӑмрӑкла вилнӑ ун. Ватӑ асламӑшӑпе пурӑнать. Вӑтам школ пӑтернӑ хысӑн, икӑ сул хушшинче, тӑрлӑ сӑрте, ӑста май килнӑ савӑнта ӑсленӑ, кӑсал – ӑсӑр. Сулӑпе чи аслӑ хаӑсӑтӑ, литсотрудник, пенсие тухсан ун вырӑнне йышӑнма, район центрӑнче хваттерлӑ те пулма ӑметленет, мӑншӑн тесен Вишкилти пӑрчӑ йӑлтах кивелсе ситнӑ. Анчах та унччен, хаӑсат редакциӑнчи литсотрудник вырӑнӑ пушаниччен, султалаӑк сурӑ кӑтмелле-ха.

– Эфир радиоба ял хыпарӑсем пӑлтерес ӑс йӑркелешӑн, – терӑ Елизар Ильич.

Вӑл сӑрнисене юратса вулатчӑ хушалӑх пуӑс, ак ӑнтӑ хӑйне те пит кӑмӑлларӑ. – Радио хыпарси пулма сӑнетӑп. Ӕсшӑн лайӑх тӑлӑпӑр, хваттер парӑпӑр. Асанӑнне те илсе килӑн. Шутласа пӑх.

– Килӑшетӑп, – пуӑсне сӑлтӑрӑ каччӑ. – Шутласа сӑреме те кирлӑ мар.

Часах кашни киле ситсе кӑчӑ Акимӑн сӑпӑс сасси: «Анат Тикеш калаӑшат. Студире Еккӑм Хурама. Ял хыпарӑсем».

Ытла темех мар ӑнтӑ, сӑпах чун-чӑре ӑшӑнса, сӑкленсе каять итленӑсемӑн. Вӑрах калаӑшман ача чӑлхи сасартӑк уӑсӑн хысӑн мӑнле савӑнӑтан, сӑван пек кӑмӑл-туйӑм суратрӑ ку сӑнӑлӑх тесӑсӑн те пит ытлашшиех пулмасть. Сан ялу сӑнчен тата кам ӑстан ун чухлӑ хыпар пӑлтерет-ха кашни каӑ! Хыпарӑсем пурте пыл-су мар Акимӑн, пӑрӑс-лисем те пуласӑсӑ. Хальтерех, сӑмахран, вӑл Елизар Ильича хӑйне те, ял-йыша та сӑпла «чӑпӑтсе» илчӑ: «Паян Анат Тикеш пурнӑсне массӑлла кросс илемлетрӑ. Сӑр сирӑм сын пӑр укӑлчаран теприн патне сити чупса тухрӑ аслӑ ял витӑр. Ушкӑн пуӑсчӑ Елизар Ильич хӑй чупрӑ сӑмӑллӑн та хавхалантаруллӑн. Ял хушалӑх ӑсӑнӑсен кунӑ сывхарать. Уявра та пулмалла сӑкан пек кросс. Шутлас, шанас килет: ун чух пирӑн пуслӑх кашнине калак тыттарӑ те хире ертсе тухӑ пӑтӑм йыша. Унта комбайн сӑмӑрӑлнине кӑларман сӑр улми хальччене сирӑм гектар таран сӑрӑлса выртат». Елизар Ильич чӑрине хытах тивет кунашкал сӑмах, апла пулин те кӑмӑлсӑрланмасть вӑл, сан тивӑсӑ ырӑ ӑсӑн сӑнчен пӑлтерсе тӑрасси тесе тилӑрмест. Ӕсӑр кӑлтӑк-сӑлтӑк нумай чухне, виӑсӑр мухтани те мухтанни тӑрлетсе пӑтермелле мар йӑнӑшсем туса тултартӑ пӑлсе тӑнӑ чух татах, татах йӑпӑлтисене юратмалла-и, хӑсмелле-и тӑрӑ калакансене? Чӑтма пӑлмелле, хӑсме мар! Чӑт та кӑлтӑка пӑтерме сӑнна тавӑр, ӑс лайӑхрах йӑркелеме ӑс, вӑй-хал ситер!

Эх, ертӑсӑсем пурте сӑпла шутласанчӑ!

Кантур умне ситсе чарӑннӑ Елизар Ильич машина алӑкне уӑса ярса урисене сӑрелле усрӑ. Пӑхӑть сӑллӑ юпа тӑрринчи репродуктор сине, кӑтет. Каӑ пултти, ял хыпарӑсем пусланмалла.

– Анат Тикеш калаӑшат, – илтӑнсе те кайрӑ Хурама сасси. – Яков Спиридоновичпа Анисья Юрьевна Унтеровсен тӑватӑмӑш ача суралнӑ, – чи малтанах пӑлтерчӑ хыпарсӑ. – Саламлар вӑсене. Савӑнар пурте пӑрле: хушӑнма пусларӑ ял-йыш, чакса пырасси пӑтрӑ, яланлӑха хысра тӑрса юлчӑ ахӑртнех! Сӑнӑ чун сӑттенчене мӑнле килни сӑнчен тӑплӑнрех каласа памасӑр чӑтаймастӑп. Пулӑ-пулӑ те кун пеки сайра пулӑ. Пурте пӑлетпӑр: ялти фельдшерница-акушерка чирлесе ӑкнӑ, пульницара вӑл. Юрат-ха, Унтеровсен «Жигули» пур, ал айӑнчи машина. Район центрне кайма тухасӑсӑ вӑсем, анчах – инкек: сул сӑнче, шӑпах кӑре кӑсӑнче, шыв варринче, «Жигули» пӑсӑлса чарӑнать. Яку пичӑ ӑна тӑрлетме хӑтланса ӑштеленнӑ хушӑра Анисса инке суратма тытӑнать. Аллине сӑрма шывӑпе сӑкаласа илет те упӑшка тытӑнать акушер ӑсне. Арӑмӑ вӑрентнӑ пек тӑрӑшӑт.

Пӑтерчӑ сӑс Хурама ку хыпара (тен, ӑлкӑреймерӑ те пӑтерме), хӑрарӑм сӑллесӑн калаӑш илтӑнсе кайрӑ: «Сӑкӑ-ха урусене! Е урӑх сӑре куӑса лар! Мӑн шӑпах урай сумалли вӑхӑтра пакӑлтатӑн, ытти чух сӑсу сӑтет-им сан?!» – «Эс ху ма шӑпах сӑк вӑхӑтра килетӑн?!» – Аким сиксе тӑрса пукана йӑвантарчӑ пулас. Шутсӑр тарӑхнине микрофона хупма та аставаймарӑ апӑрша.

(Малалли пулат.)

Тунти кун, авӑн уйӑхӑн 8-мӑшӑ
18.30 «РЕСПУБЛИКА» ХЫПАРСЕН КӑЛАРАМӑ
18.45 «ЫЛТАН СӑПСЕРЕН» (0+)
19.00 «КАСХИ ТӑЛ ПУЛУ» (12+)
19.30 «РЕСПУБЛИКА» ИНФОРМАЦИОННАЯ ПРОГРАММА
19.45 «ПО СУЩЕСТВУ» (12+)
20.00 «НА ОЛИМПЕ» (6+)
20.30 «АКИЛУПСЕР» (6+)
21.00 «РЕСПУБЛИКА» ХЫПАРСЕН КӑЛАРАМӑ
21.30 «РЕСПУБЛИКА» ИНФОРМАЦИОННАЯ ПРОГРАММА
21.45 «ПО СУЩЕСТВУ» (12+)

Ытлари кун, авӑн уйӑхӑн 9-мӑшӑ
6.00 «РЕСПУБЛИКА» ХЫПАРСЕН КӑЛАРАМӑ
6.15 «ЫЛТАН СӑПСЕРЕН» (0+)
6.30 «РЕСПУБЛИКА» ИНФОРМАЦИОННАЯ ПРОГРАММА
6.45 «ПО СУЩЕСТВУ» (12+)
18.30 «РЕСПУБЛИКА» ХЫПАРСЕН КӑЛАРАМӑ
18.45 «ТӑПӒ КАЛАСУ» (12+)
19.00 «ЭХ, ЮРРАМ, ЯНАРА» (12+)
19.30 «РЕСПУБЛИКА» ИНФОРМАЦИОННАЯ ПРОГРАММА
20.00 «КОМФОРТНЫЙ ГОРОД» (12+)
20.30 «ВРЕМЯ ВКУСА» (6+)
20.45 «НА ОЛИМПЕ» (6+)
21.00 «РЕСПУБЛИКА» ХЫПАРСЕН КӑЛАРАМӑ
21.15 «ТӑПӒ КАЛАСУ» (12+)
21.30 «РЕСПУБЛИКА» ИНФОРМАЦИОННАЯ ПРОГРАММА

Юн кун, авӑн уйӑхӑн 10-мӑшӑ
6.00 «РЕСПУБЛИКА» ХЫПАРСЕН КӑЛАРАМӑ
6.15 «ТӑПӒ КАЛАСУ» (12+)
6.30 «РЕСПУБЛИКА» ИНФОРМАЦИОННАЯ ПРОГРАММА
18.30 «РЕСПУБЛИКА» ХЫПАРСЕН КӑЛАРАМӑ
18.45 «ЯЛАН ЯНА, ЧӑВАШ СӑМАХӒ» (0+)
19.00 «АВАН-И» (12+)
19.30 «РЕСПУБЛИКА» ИНФОРМАЦИОННАЯ ПРОГРАММА
19.45 «ПО СУЩЕСТВУ» (12+)
20.00 «ПРАВИТЕЛЬСТВЕННАЯ СВЯЗЬ» (12+)
20.30 «НА ОЛИМПЕ» (6+)
21.00 «РЕСПУБЛИКА» ХЫПАРСЕН КӑЛАРАМӑ
21.30 «РЕСПУБЛИКА» ИНФОРМАЦИОННАЯ ПРОГРАММА
21.45 «ПО СУЩЕСТВУ» (12+)

Кӑсӑрнери кун, авӑн уйӑхӑн 11-мӑшӑ
6.00 «РЕСПУБЛИКА» ХЫПАРСЕН КӑЛАРАМӑ
6.15 «ЯЛАН ЯНА, ЧӑВАШ СӑМАХӒ» (0+)
6.30 «РЕСПУБЛИКА» ИНФОРМАЦИОННАЯ ПРОГРАММА
6.45 «ПО СУЩЕСТВУ» (12+)
18.30 «РЕСПУБЛИКА» ХЫПАРСЕН КӑЛАРАМӑ
18.45 «ТӑПӒ КАЛАСУ» (12+)
19.00 «ПЕХИЛ» (12+)
19.30 «РЕСПУБЛИКА» ИНФОРМАЦИОННАЯ ПРОГРАММА
20.00 «КРУГЛЫЙ СТОЛ» (12+)
20.45 «МЕСТНОЕ САМОУПРАВЛЕНИЕ» (12+)
21.00 «РЕСПУБЛИКА» ХЫПАРСЕН КӑЛАРАМӑ
21.15 «ТӑПӒ КАЛАСУ» (12+)
21.30 «РЕСПУБЛИКА» ИНФОРМАЦИОННАЯ ПРОГРАММА

Эрне кун, авӑн уйӑхӑн 12-мӑшӑ
6.00 «РЕСПУБЛИКА» ХЫПАРСЕН КӑЛАРАМӑ
6.15 «ТӑПӒ КАЛАСУ» (12+)
6.30 «РЕСПУБЛИКА» ИНФОРМАЦИОННАЯ ПРОГРАММА
18.30 «РЕСПУБЛИКА» ХЫПАРСЕН КӑЛАРАМӑ
18.45 «ЧӑВАШ ХАЛАХ ЮМАХӒСЕМ» (0+)
19.00 «КИЛ ӐШШИ» (12+)
19.30 «РЕСПУБЛИКА» ИНФОРМАЦИОННАЯ ПРОГРАММА
19.45 «ПО СУЩЕСТВУ» (12+)
20.00 «НА ОЛИМПЕ» (6+)
20.30 «НАОБУМ» (12+)
20.45 «ПОШЕПТУШКИ» (0+)
21.00 «РЕСПУБЛИКА» ХЫПАРСЕН КӑЛАРАМӑ
21.30 «РЕСПУБЛИКА» ИНФОРМАЦИОННАЯ ПРОГРАММА
21.45 «ПО СУЩЕСТВУ» (12+)

Шӑмат кун, авӑн уйӑхӑн 13-мӑшӑ
6.00 «РЕСПУБЛИКА» ХЫПАРСЕН КӑЛАРАМӑ
6.15 «ЧӑВАШ ХАЛАХ ЮМАХӒСЕМ» (0+)
6.30 «РЕСПУБЛИКА» ИНФОРМАЦИОННАЯ ПРОГРАММА
6.45 «ПО СУЩЕСТВУ» (12+)
9.00 «ВРЕМЯ ВКУСА» (6+)
9.30 «НА ОЛИМПЕ» (6+)
10.00 «НОВГОРОД ГОСПОДИН СӑНЧЕН КАЛАНИ».
ЧӑВАШЛА КУСАНА ФИЛЬМ (12+)
17.00 «КОМФОРТНЫЙ ГОРОД» (12+)
17.30 «ПРАВИТЕЛЬСТВЕННАЯ СВЯЗЬ» (12+)
18.00 «ТОРЖЕСТВЕННЫЙ ВЕЧЕР, ПОСВЯЩЕННЫЙ 85-ЛЕТИЮ СО ДНЯ РОЖДЕНИЯ ЛЕТЧИКА-КОСМОНАВТА СССР А.Г. НИКОЛАЕВА» (12+)(6+)
20.30 «КАСХИ ТӑЛ ПУЛУ» (12+)

Вырсарни кун, авӑн уйӑхӑн 14-мӑшӑ
9.00 «ВРЕМЯ ВКУСА» (6+)
9.30 «НА ОЛИМПЕ» (6+)
10.00 «ЯЛТА ПУЛСА ИРТНӒ ӔС». ЧӑВАШЛА КУСАНА ФИЛЬМ (12+)
17.00 «КИЛ ӐШШИ» (12+)
17.30 «ПЕХИЛ» (12+)
18.00 «ШУТ ХЫСӑН ШУТ». КУЛАШПА САТИРА ТЕАТРӒН КОНЦЕРЧӒ (12+)

УЙӐХ КАЛЕНДАРӐ

Calendar table with columns for date, day of the week, and specific events like 'ХӐВЕЛ' and 'УЙӐХ'.

Пӑрле – зарядкӑна

«Раççей – спорт сӑршывӑ» форум сывхарнӑ май Шупашкарта «Сӑлтӑрпа пӑрле – зарядкӑна» акци старт илнӑ.

Иӑркелӑсӑсем хула сынинсене кашни шӑмат кун тӑрлӑ лапама йыхравлаççӑ. Акӑ Мускав районенче пурӑнакансем Берендей вӑрманенче тӑнче чемпионки тата рекордсменки, РФ спортӑн тава тивӑслӑ мастерӑ Алина Иванова, депутатсем, предприятти-организаци ертӑсисемпе пӑрле зарядкӑна тӑнӑ.

Тӑрлӑ аӑшӑн етӑн... 1. Аӑшӑн етӑн... 2. Аӑшӑн етӑн... 3. Аӑшӑн етӑн...

СДАЕМ В АРЕНДУ

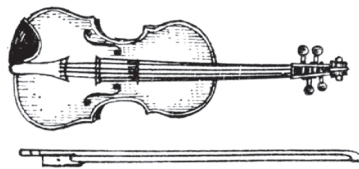
АУ «Издательский дом «Хыпар»» предоставляет в аренду помещения на 6 и 7 этажах здания редакционно-издательского корпуса...

САНТАЛАК

Table with weather forecast data: Шупашкарта, Вӑхӑт, 3.09, 4.09, Температура, Сумӑр сӑвать, Атмосфера пусӑмӑ, мм.

МУЗЫКА ИНСТРУМЕНЧӑСЕМ

Сӑрме купӑс

Ытти музыка инструменчӑ пекех купӑс хӑйӑн паянхи капашне йышӑнмиччен тӑрлӑ сӑр-шывра расна майпа аталанса пынӑ.

Чӑваш халӑхӑн хӑйӑн нацилле сӑрме купӑсӑ упранса юлайман. Анчӑх та эфир вӑл пулман тесе те калаймастпӑр.

XVI-XVIII ӑмӑрсенче Сурсӑр Италире Андреа тата Никколо Амати́сем, Гварнери, Страдивари ятлӑ ӑстаçсем сӑрме купӑса пур енӑпе те туса ситернӑ.

Чӑваш халӑхӑ, музыка енӑпе çав тери сисӑмлӑскер, Европӑри сӑр-шывсенчен сарӑлнӑ сӑрме конструкториллӑ тата янӑравлӑ сӑрме купӑса пӑр тӑхтаçа тӑмасӑрах йышӑнать.

Сӑрме купӑсӑн чӑваш культуричи вырӑнӑ пирки пирӑн сыравçӑсем сахал мар аса илӑсем хӑварнӑ.

«Чӑвашсем хӑна таврашне сине тӑрса чыслаççӑ, хистесех ӑçтерӑççӑ: тӑппи ӑçсе памасӑр та курка-черкене каялла тытмаççӑ.

Сасартӑк пӑрте сӑрме купӑсӑ пырса кӑрет те пуçлатӑ сӑркӑчипе туртма виçӑ пуçлӑх хӑлӑхне.

аллисене вӑраххӑн сулкаласа, пӑ-си тавра хитрен авкаласа-çавӑркаласа илеççӑ.

Чӑваш композиторӑсемпе юрӑсисен сӑмийнчен те сӑрме купӑс пысӑк вырӑн йышӑннӑ.

Чӑмпӑрти чӑваш шкулӑнчен музыка енӑпе пултаруллӑ ачасем пурте тенӑ пекех сӑрме купӑс калама пӑлнӑ.

«Григорий мӑн ачаранах чаплӑ купӑсӑ пулма ӑмӑтленӑ: эпӑ музыкант пулатӑп тенӑ яланах.

Анкарти хыçӑнчи сӑл ту çинче Шӑнкӑртатса юхӑть юр шывӑ. Хам телейсӑр кунӑма аса илсен, Суккӑр куçран юхӑть куççулӑ.

Куçма Турханӑн «Сӑве Атӑла юхса кӑрет» романенчи Ахтупай та музыкапа туслӑ.

«Ахтупай пӑр самант улӑм сивиттинчен чӑх сӑхнӑ пек хӑвӑрттӑн юхакан тумла сине, çамрӑк йӑмра тӑрринчи хӑйӑн савӑнӑçлӑ юррине шӑрантаракан шӑнкӑрч сине,

Купӑсӑна ӑна пӑр хускатса ярасси, пӑр пуçлансан, кӑмӑлтан сӑкленӑ сывна тытса та чараймаçтӑн вара.

Шухӑшпа Ахтупай çак вӑхӑтра аякра-аякра, таçти сӑм вӑрмансемпе ӑшнесенче, анлӑ улӑхсемпе сӑсен хирсенче аташса сӑрерӑ, улӑп пек, пӑрре пусса виç-тӑват сухрӑмлӑ утӑмсем турӑ,

Чӑваш писателӑсен произведенийӑсенчен илнӑ сыпӑксем сӑрме купӑс пирӑн халӑх хушшинчи авалтанпах çав тери анлӑ сарӑлни,

Сӑрме купӑсӑн паянхи шӑпи тата телейлӑрех. Ун валли чӑваш композиторӑсем сӑнӑ произведенийсем сыравçӑçӑ.

Иван КОНСТАНТИНОВ.

«КАПКӑН» КӑТЕСӑ

РЕКЛАМА, ПӐЛТЕРӑСЕМ

ПРОДАЮ

- 2. АКЦИЯ! Блоки керамзитобетонные 20x20x40 – 33 руб., 12x20x40 – 29 руб., 10x20x40 – 25 руб.
3. АКЦИЯ! Кольца колодезные диам. 0,7 м, 1 м, 1,5 м.
6. Песок, гравмассу, чернозем, торф, щебень, бой кирпича с доставкой.
45. Песок, гравмассу, щебень. Д-ка. Т. 89196543499.

- 23. Гравмассу, песок, бой кирпича, щебень. Доставка. Тел. 89061355241.
550. Гравмассу, песок речной, щебень. Доставка. Т.: 89176500385, 89603073399.
583. Гравмассу, песок, торф, щебень. Т. 89050282225.
584. ПАМЯТНИКИ, ЦВЕТНИКИ р-ых цветов. Т. 364677.
591. Мед цветочный с собственной пасеки с доставкой. Т. 89279903070.

Footer table with contact information for 'ХРЕСЧЕН САССИ', 'ДИРЕКТОР-ТӐП РЕДАКТОР', and 'www.hypar.ru'.